

บทที่ 6

กระบวนการพิจารณาคดี ในทางอาญากับในพระวินัย

1. บทนำ

ตามปกติเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ไม่ว่าจะในทางอาญาหรือในพระวินัย ก็จะมีวิธีการพิจารณาคดีเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยวิธีการที่คล้ายคลึงกันคือ

1.1 การพิจารณาคดีในทางอาญา

เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น และมีผู้กล่าวโทษร้องทุกข์ ก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้รับผิดชอบในการรวบรวมพยานหลักฐาน จับกุม สืบสวน สอบสวนผู้ต้องหาว่าน่าเชื่อถือได้ว่ากระทำความผิดตามข้อกล่าวหาหรือไม่ ลำดับต่อมาก็เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการที่จะพิจารณาพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ตำรวจเสนอมา แล้ววินิจฉัยว่าควรฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ ขณะเดียวกันผู้ต้องหาซึ่งเปลี่ยนสภาพเป็นจำเลยก็อาจจะมีทนายรับพิชิตชอบในการเตรียมตัวเพื่อต่อสู้คดี ในชั้นพิจารณาคดีศาลหรือผู้พิพากษาจะทำหน้าที่เป็นคนกลางรักษากติกาเพื่อให้พนักงานอัยการและทนายปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ของกฎหมายเกี่ยวกับการเสนอพยาน สืบพยาน และการถามค้านพยาน ในระหว่างพิจารณาคดีพนักงานคุมประพฤติอาจจะสอบสวนและทำรายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของจำเลย เสนอต่อศาลเพื่อประกอบการตัดสินใจในการพิจารณาคดี ถ้าศาลพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิด แต่ให้คุมประพฤติไว้ พนักงานคุมประพฤติก็จะสอดส่องดูแลความประพฤติของจำเลย แต่ถ้าศาลพิพากษาลงโทษจำคุกจำเลย ฝ่ายราชทัณฑ์ก็จะเป็นผู้รับผิดชอบในการจำคุกจำเลยไว้จนกว่าคณะกรรมการพักการลงโทษเห็นสมควรให้พักการลงโทษแก่จำเลย หรือจนกว่าจำเลยได้รับโทษจำคุกครบกำหนดแล้ว จำเลยก็จะได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระออกไปใช้ชีวิตในสังคมตามปกติ

ที่กล่าวมานี้เป็นกระบวนการยุติธรรมโดยสรุปแต่ละขั้นตอนโดยสังเขป

1.2 การพิจารณาคดีในพระวินัย

คำว่า "คดี" ในพระวินัย หมายถึง "อธิกรณ์" หรือถ้าจะเรียกให้เจาะจงลงไปกว่านี้ก็จะหมายถึง "อนุวาทาอธิกรณ์" หมายถึงคดีความที่ฟ้องร้องกัน

ในสมัยตั้งแต่ยังมีได้มีการบัญญัติสิกขาบทขึ้นมา เมื่อภิกษุรูปใดได้กระทำการใด ๆ อันอาจนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อสงฆ์หรือศาสนา พระพุทธเจ้าก็จะทรงถือเอาการกระทำนั้นเป็นมูลเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย โดยทรงเรียกประชุมสงฆ์ และได้ส่วนว่าเป็นจริงตามคำกล่าวหาแล้วก็ทรงกระทำ "ธรรมีกถา" คือการแสดงธรรมมีเหตุผลชี้แนะให้เห็นดีชั่วถูกผิด แล้วจากนั้นก็ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้น ๆ สำหรับภิกษุผู้เป็นต้นเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทใด ก็จะได้รับการยกเว้นไม่ต้องอาบัติในคราวที่เป็นต้นเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทนั้น

หลังจากที่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทใด ๆ ขึ้นแล้ว ถ้ายังมีภิกษุรูปใดละเมิดฝ่าฝืนพระวินัยอีกก็ต้องพิจารณาโทษตามความผิด ถ้าทำความผิดร้ายแรงก็ต้องโทษสถานหนัก คือ ปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุ แต่ถ้าเป็นความผิดอย่างกลางก็จะลงโทษโดยการอยู่กรรมเพื่อทรมานตนเอง และถ้าเป็นความผิดเล็กน้อยก็จะถูกลงโทษโดยการประจานตนเองต่อหน้าภิกษุอื่น การกระทำดังกล่าวนี้เรียกว่า การแสดงคณอาบัติ ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของภิกษุผู้กระทำผิดโดยตรงที่จะแสดงคณอาบัติเมื่อรู้ตัวว่าไปกระทำความผิด แต่ถ้าไม่ยอมแสดงคณอาบัติด้วยตนเอง ก็เป็นหน้าที่ของภิกษุอื่นที่จะพึงตักเตือนแก่ภิกษุนั้น ให้แสดงคณอาบัติเสีย ทั้งนี้เพื่อเห็นแก่ภิกษุนั้น ๆ เอง ถ้าหลังจากถูกตักเตือนแล้วยังไม่ยอมแสดงคณอาบัติอีก ก็ให้ภิกษุนำความขึ้นฟ้องร้องต่อสงฆ์ให้พิจารณาโทษแก่ภิกษุผู้กระทำผิด ทั้งนี้เพื่อเห็นแก่ศาสนา หลังจากสงฆ์ได้รับคำฟ้องแล้วก็จะมีการไต่สวนคดีเพื่อวินิจฉัยลงโทษกรรม แล้วก็จะมีการบังคับตามคำวินิจฉัยการลงโทษกรรมนั้น ๆ

จึงเห็นได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีในทางอาญากับในพระวินัยมีกระบวนการที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะได้ศึกษาเชิงเปรียบเทียบในรายละเอียดดังต่อไปนี้

2. กระบวนการพิจารณาคดีในทางอาญา

2.1 องค์การที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีอาญา

ตามปกติเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นจะมีหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ เข้ามา

เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีดังต่อไปนี้

(1) กรมตำรวจ ตามปกติเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น หน่วยงานแรกที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็คือเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะถือว่าตำรวจเป็นผู้รักษาสันติราษฎร์ การเข้าไปเกี่ยวข้องของตำรวจ อาจจะเกิดจากผู้เสียหายหรือผู้มีส่วนได้เสียมากกว่า โทษ หรือร้องทุกข์ อาจจะโดยการแจ้งความเพื่อให้ดำเนินคดี หรือไม่ก็ตำรวจอาจจะเข้าไปดำเนินการเพราะทราบการกระทำความผิดนั้นได้เอง

หน้าที่ของตำรวจมีดังนี้

1. สืบค้น และจับกุมผู้กระทำความผิดเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น
2. รวบรวมพยานหลักฐานและทำสำนวนสอบสวนส่ง ไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา
ดำเนินการต่อไป

(2) กรมอัยการ กรมอัยการประกอบด้วยพนักงานอัยการ ซึ่งคัดเลือกมาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านกฎหมาย มีหน้าที่รับผิดชอบในการพิจารณาสำนวนสอบสวนที่เจ้าพนักงานสอบสวนส่งขึ้นมา เพื่อวินิจฉัย และมีความเห็นสั่งฟ้องหรือสั่ง ไม่ฟ้องผู้ต้องหา หรืออาจจะสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมก็ได้

(3) ศาล ศาลเป็นหน่วยงานหรือองค์กรของรัฐที่นับว่าสำคัญที่สุดในกระบวนการยุติธรรม เพราะเป็นสถาบันที่สามารถให้คดีหรือให้โทษแก่ผู้กระทำความผิด นับตั้งแต่การปล่อยตัวปรับ การตัดอิสรภาพโดยการพิพากษาจำคุก หรือการสิ้นสุดชีวิตของผู้กระทำความผิด คือการพิพากษาลงโทษให้ประหารชีวิต

(4) กรมราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งรับช่วงตัวผู้ต้องคำพิพากษาจำคุกมาควบคุมไว้ โดยให้การปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นด้วยความปรานี และพยายามแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิด ให้กลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดี โดยการฝึกอบรมด้านศีลธรรม ความรู้สามัญ และฝึกฝนอาชีพให้เพื่อออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้เมื่อพ้นโทษออกไปแล้ว

2.2 กระบวนการพิจารณาคดีในชั้นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (16) บัญญัติไว้ว่า การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนเป็นอำนาจหน้าที่ของ "พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ"

พนักงานฝ่ายปกครองชั้นผู้ใหญ่ นับตั้งแต่ปลัดกระทรวงมหาดไทยลงมาถึงปลัดอำเภอผู้
เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ

พนักงานฝ่ายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ นับตั้งแต่อธิบดีกรมตำรวจลงมาถึงหัวหน้ากิ่งสถานีตำรวจ
ซึ่งมียศ ตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรี หรือเทียบเท่า นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป (ปวอ.* มาตรา
2 (17))

ตามปกติ เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ก็จะมีผู้ยื่น "คำร้องทุกข์" หรือ
"คำกล่าวโทษ" ต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

"คำร้องทุกข์" หมายถึง การที่ผู้ได้รับความเสียหาย ได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่โดยเจตนา
ที่จะให้ผู้กระทำความผิด ได้รับโทษ (ปวอ. มาตรา 2 (17))

"คำกล่าวโทษ" หมายถึง การที่บุคคลซึ่งไม่ใช่ผู้เสียหาย ได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ว่ามี
บุคคลรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งขึ้น (ปวอ. มาตรา 2 (8))

เมื่อมีการกล่าวโทษหรือร้องทุกข์ขึ้นแล้ว พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจก็จะกระทำ
การสืบสวนและสอบสวน แต่บางครั้งเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น พนักงานฝ่ายปกครองหรือ
ตำรวจอาจทราบได้เอง ก็จะลงมือสืบสวนและสอบสวนได้เช่นกัน อำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่าย
ปกครองหรือตำรวจ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญามี 2 ประการ คือ อำนาจการสืบ
สวนคดีอาญา และอำนาจการสอบสวนคดีอาญา

อำนาจในการสืบสวนคดีอาญา กฎหมายได้กำหนดให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ
เป็นผู้มีอำนาจในการสืบสวนคดีอาญา (ปวอ. มาตรา 17) และกฎหมายได้อธิบายความหมาย
ของการสืบสวนไว้ว่า

"การสืบสวน" หมายถึง การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน ซึ่งพนักงาน
ฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ได้ปฏิบัติไปตามอำนาจหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบ
เรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด (ปวอ.
2 (10))

* ปวอ. คำย่อของคำว่า "ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา"

ดังนั้น การสืบสวนจึงเป็นลักษณะของการแสวงหาข้อมูลและพยานหลักฐานเพื่อทราบรายละเอียดแห่งความผิด เช่น วัน เวลา สถานที่ที่เกิดเหตุ ผู้รู้เห็นเหตุการณ์ ลักษณะของความเสียหาย ร่องรอยหลักฐานที่ผู้กระทำความผิดทิ้งไว้ ตลอดจนการสอบสวนพฤติการณ์ของผู้ที่น่าสงสัย เช่น คนแปลกหน้าที่มาวนเวียนอยู่เป็นประจำ ตลอดจนการดูลาดเลาอื่น ๆ

จึงเห็นได้ว่าการสืบสวน มีประโยชน์ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย และเพื่อทราบรายละเอียดทั่วไปแห่งความผิด การสืบสวนอาจจะกระทำก่อนที่การกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น หรือกระทำเมื่อเกิดความผิดอาญาขึ้นแล้วก็ได้

อำนาจในการสอบสวนคดีอาญา กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวน อันหมายถึงเจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน (ปวอ. มาตรา 2 (6)) เป็นผู้มียอำนาจในการทำหน้าที่สอบสวนคดีอาญา และกฎหมายได้ให้ความหมายของการสอบสวนไว้ว่า

"การสอบสวน" หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐาน และการดำเนินการที่หลายอันตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐาน และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ (ปวอ. มาตรา 2 (11))

เมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระของบทบัญญัตินี้ ก็พอจะกล่าวได้ว่า การสอบสวนจะกระทำต่อเมื่อเกิดความผิดทางอาญาขึ้นแล้วเท่านั้น และการสอบสวนจะเป็นไปในลักษณะดังนี้ คือ

1. เป็นการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ (ปวอ. มาตรา 131) ทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ
2. การดำเนินการอื่น ๆ เช่น การควบคุมผู้ต้องหาและการนำผู้ต้องหาไปยื่นคำร้องขอให้ศาลออกหมายซึ่งระหว่างการสอบสวน (ปวอ. มาตรา 87) การวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว (ปวอ. มาตรา 106 - 109)

วัตถุประสงค์ของการสอบสวน

1. เพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา

2. เพื่อพิสูจน์ความผิดที่กล่าวหา คือพิสูจน์ว่าการกระทำดังกล่าวนี้มีความผิดตามที่กล่าวหาแล้วหรือไม่ ถ้าผิด มีความผิดฐานใด

3. เพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ¹

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่าเมื่อมีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น กระบวนการแรกที่ต้องรับผิดชอบก็เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ที่จะต้องสืบสวนและสอบสวนถึงข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ ในคดีนั้น รวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้รู้ว่าใครเป็นผู้กระทำผิด เมื่อสอบสวนเสร็จก็ต้องสรุปสำนวนการสอบสวนเพื่อทำความเห็น ถ้าเป็นกรณีที่ไม่รู้ตัวผู้กระทำผิด พนักงานสอบสวนก็จะเห็นสมควร ให้งดการสอบสวน ถ้ารู้ตัวผู้กระทำผิดพนักงานสอบสวนก็จะเห็นควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา แล้วส่งสำนวนสอบสวนนั้น ไปยังพนักงานอัยการ พร้อมทำความเห็นว่าควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องแนบสำนวนไปด้วย (ปวอ. 141 มาตรา 142)

2.3 กระบวนการพิจารณาคดีในที่พนักงานอัยการ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (5) ได้ให้ความหมายของ "พนักงานอัยการ" ไว้ว่า หมายถึงเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้จะเป็นข้าราชการในกรมอัยการหรือเจ้าพนักงานอื่นผู้มีอำนาจเช่นนั้นก็ได้ แต่ตามปกติที่เข้าใจกันโดยทั่วไป พนักงานอัยการก็คือข้าราชการ ซึ่งรับราชการในกรมอัยการ สังกัดกระทรวงมหาดไทย

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ พระราชบัญญัติพนักงานอัยการ พ.ศ. 2498 ได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการไว้ว่า "ในคดีอาญามีอำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและตามกฎหมายอื่น ซึ่งบัญญัติว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมอัยการหรือพนักงานอัยการ" (มาตรา 11 (1)) ว่าที่จริงแล้วอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการมีมากมาย เช่น อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา, ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, ตามพระราชบัญญัติอัยการ พ.ศ. 2498, ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย เป็นต้น แต่ที่จะพูดถึงในที่นี้เฉพาะอำนาจหน้าที่ที่ต้องดำเนินการตามกระบวนการพิจารณาความอาญาเท่านั้น ซึ่งโดยปกติแล้วเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า อำนาจหน้าที่และกระบวนการในชั้นพนักงานอัยการ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ การตรวจวินิจฉัยสำนวนการสอบสวนเพื่อสั่งสำนวน และการดำเนินคดีในศาล ซึ่งจะ ได้แยกกล่าวรายละเอียดแต่ละขั้นตอนดังนี้

2.3.1 การตรวจวินิจฉัยสำนวนสอบสวนเพื่อสั่งสำนวน ตามปกติเมื่อสำนวนสอบสวนถูกส่งจากพนักงานสอบสวนมายังพนักงานอัยการแล้ว พนักงานอัยการมีหน้าที่ตรวจวินิจฉัยสำนวนต้น แล้วมีความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อสั่งสำนวนดังต่อไปนี้

(1) ถ้าเป็นสำนวนสอบสวนที่ไม่รู้ตัวผู้กระทำผิด พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนงดการสอบสวน หรือให้สอบสวนต่อไปก็ได้ (ประมวล มาตรา 140)

(2) ถ้าเป็นสำนวนสอบสวนที่รู้ตัวว่าใครเป็นผู้กระทำผิด ไม่ว่าจะจับผู้ต้องหาได้หรือไม่ และพนักงานสอบสวนจะมีความเห็นสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องก็ตาม พนักงานอัยการมีอำนาจที่จะสั่งสำนวนได้ดังนี้

1. ถ้าพนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่าข้อเท็จจริงในสำนวนนั้นยังไม่ชัดเจน พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติม หรือให้ส่งพยานมาพบพนักงานอัยการเพื่อซักถามก็ได้ (ประมวล มาตรา 143 (ก))

2. ถ้าพนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่า พยานหลักฐานในสำนวนไม่หนักแน่นเพียงพอที่จะรับฟังได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำผิด หรือการกระทำของผู้ต้องหาไม่เป็นความผิดตามกฎหมายหรือคดีขาดอายุความเป็นต้น พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา (ประมวล มาตรา 143 (2))

3. ถ้าพนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่า พยานหลักฐานในสำนวนรับฟังได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำผิด พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งฟ้องผู้ต้องหา โดยพนักงานอัยการจะร่างคำฟ้อง แล้วยื่นฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล (ประมวล มาตรา 143 (2)) เมื่อพนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลแล้ว ผู้ต้องหาก็ถูกเรียกว่า "จำเลย"

4. ถ้าพนักงานอัยการพิจารณาสำนวนแล้วเห็นว่าคดีนั้นเป็นความผิดซึ่งอาจเปรียบเทียบได้ เช่น ความผิดลหุโทษ พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนพยายามเปรียบเทียบคดีนั้น หรือจะสั่งให้พนักงานสอบสวนอื่นที่มีอำนาจจัดการเปรียบเทียบให้ก็ได้ (ประมวล มาตรา 144)

2.3.2 การดำเนินคดีในศาล การดำเนินคดีอาญาในศาล เริ่มต้นจากการฟ้องคดีในศาล ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 บัญญัติให้พนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาล และจะต้องฟ้องคดีในเขตอำนาจศาล เพราะถ้าฟ้องไม่ถูกต้องตามเขตอำนาจศาล ศาลจะไม่รับฟ้อง หรือถ้ารับฟ้องไว้แล้วมาทราบภายหลังว่าไม่ถูกต้องตามเขตอำนาจศาล ศาลก็จะสั่งจำหน่ายคดีนั้น

ในการร่างคำฟ้อง พนักงานอัยการจะต้องทำตามแบบคำฟ้อง ให้มีเนื้อหาสาระครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เมื่อเอาตัวผู้ต้องหาฟ้องต่อศาลแล้วผู้ต้องหาจะตกอยู่ในฐานะจำเลย และพนักงานอัยการก็อยู่ในฐานะทนายโจทก์ที่จะนำพยานหลักฐานเข้าสู้เพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยต่อศาล ถ้าในระหว่างสืบพยานก่อนศาลชั้นต้นพิพากษาคดี ถ้าปรากฏว่าพยานหลักฐานใหม่แน่ชัดว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด พนักงานอัยการมีอำนาจที่จะยื่นคำร้องขอต่อศาลเพื่อยกฟ้องคดีนั้นได้ เมื่อศาลพิพากษาคดีอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว พนักงานอัยการมีอำนาจที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาต่อไปได้ เว้นแต่มีกฎหมายห้ามมิให้อุทธรณ์หรือฎีกา

2.4 กระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาล

การพิจารณาคดีในชั้นศาลจะแยกออกเป็นการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และ ศาลฎีกา ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.1 ศาลชั้นต้น การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นจะ ได้แยกกล่าวเป็นขั้นตอนดังนี้

- 1) ขั้นพิจารณาความถูกต้องของคำฟ้อง และขั้นต่อสู้ส่วนมูลฟ้อง
ขั้นพิจารณาความถูกต้องของคำฟ้อง

เมื่อโจทก์ยื่นคำฟ้องคดีอาญาต่อศาลที่มีอำนาจรับฟ้องแล้ว ต่อไปก็เป็นอำนาจหน้าที่และกระบวนการในชั้นศาลที่จะต้องพิจารณาคำฟ้องนั้นว่า ถูกต้องตามตัวบทกฎหมายหรือไม่ ถ้าศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ถูกต้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 ที่กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับคำฟ้องไว้ (ผู้สนใจรายละเอียดโปรดศึกษาได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา) ศาลก็จะมีอำนาจสั่งการได้ 3 ประการคือ

1. สั่งให้โจทก์แก้ฟ้องให้ถูกต้อง
2. สั่งยกฟ้อง

3. สิ่งไม่ประทับรับฟ้อง (ปวอ. มาตรา 161 วรรคแรก)

ยื่นไต่สวนมูลฟ้อง

ถ้าฟ้องนั้นถูกต้องตามกฎหมาย ให้ศาลจัดการสิ่งต่อไปนี้

(1) ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

(2) ในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องแต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ (ปวอ. 162 (1), (2))

ตามหลักการของมาตราแล้วจะอธิบายหลักการของการไต่สวนมูลฟ้องได้ดังนี้

1. กรณีราษฎรเป็นโจทก์ ต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ ทั้งนี้เพื่อศาลจะได้กลั่นกรองคดีว่ามีมูลทั้งในด้านข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเพียงพอหรือไม่ เพื่อป้องกันมิให้กลั่นแกล้งฟ้องร้องกัน และป้องกันคดีขึ้นสู่ศาลโดยไม่จำเป็น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติหลักการไต่สวนมูลฟ้องกรณีราษฎรเป็นโจทก์ไว้ว่า

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์หรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มาแต่งตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย (ปวอ. มาตรา 165 วรรค 3)

2. กรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะให้มีการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้เพราะได้มีการกลั่นกรองคดีมาถึง 2 ชั้นแล้ว คือในชั้นพนักงานสอบสวนและในชั้นพนักงานอัยการ แต่ถ้าศาลจะไต่สวนมูลฟ้องก็มีหลักการดังนี้

ศาลต้องดำเนินการให้จำเลยมาศาลหรือถูกคุมตัวมาศาล และเมื่อเชื่อว่าจำเลยที่มาอยู่ต่อหน้าศาลเป็นบุคคลที่โจทก์ระบุในฟ้องว่าเป็นจำเลยแล้ว ศาลจะอ่านและอธิบายคำฟ้องให้จำเลยฟัง

และถามค่าให้การจำเลย หากจำเลยให้การรับสารภาพศาลก็จะ
มีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาได้เลย แต่ถ้าหากจำเลยให้การ
ปฏิเสธหรือไม่ยอมให้การ ศาลก็จะดำเนินการไต่สวนมูลฟ้อง
ต่อไป โดยนำบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณามาใช้บังคับ โดยอนุโลม
เพื่อที่จะวินิจฉัยว่าฟ้องโจทก์มีมูลพอที่จะประทับฟ้องไว้พิจารณา
หรือไม่ ส่วนจำเลยนั้นก็มีส่วนที่จะต่อสู้คดีเช่นเดียวกับจำเลย
ในชั้นพิจารณาทุกระการเว้นแต่ไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบเท่านั้น²
ผลของการไต่สวนมูลฟ้อง
หลังจากไต่สวนมูลฟ้องแล้ว ถ้าผลปรากฏว่าคดีมีมูล ให้ศาลประทับรับ
ฟ้องไว้พิจารณาเฉพาะกระทงที่มีมูล แต่ถ้าคดีไม่มีมูล ให้ศาลพิพากษายกฟ้อง (ปวอ. มาตรา
167) แต่ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิ์โจทก์ที่จะอุทธรณ์ฎีกาได้ในกรณีที่ศาลพิพากษาว่าคดีไม่มีมูล (ปวอ.
มาตรา 170)

ชั้นพิจารณาคดี

(1) หลักทั่วไป

1) คำวินิจฉัยหลักประกันความยุติธรรมของจำเลยเป็นสำคัญ
โดยสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนผู้กระทำผิดมิ
ได้ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 27) ถ้ามีข้อสงสัยไม่แน่ใจ
ว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงจะต้องยกผลประโยชน์ให้จำเลย (ปวอ. มาตรา 227 วรรค 2)
ซึ่งเป็นผลให้ศาลพิพากษายกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป (ปวอ. มาตรา 185)

2) การพิจารณาคดีจะต้องกระทำโดยเปิดเผยและต่อหน้าจำ
เลย (ปวอ. มาตรา 172 วรรคแรก) มีข้อยกเว้นให้พิจารณาลับหลังได้เฉพาะเพื่อประโยชน์แห่ง
ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัย
ของประเทศมิให้ล่วงรั้งถึงประชาชนเท่านั้น (ปวอ. มาตรา 177) นอกจากนี้แล้วการพิจารณ
ลับหลังจำเลยอาจจะกระทำได้ในกรณี เช่น จำเลยได้รับอนุญาตจากศาลในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก
อย่างสูงไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินห้าพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ที่จะไม่มาฟังการพิจารณาคดี โดย

ที่จำเลยมีทนายความคอยว่าความให้อยู่แล้ว หรือในคดีที่มีจำเลยหลายคน และศาลพอใจตามคำแถลงของโจทก์ว่าการพิจารณาและสืบพยานตามที่โจทก์ขอให้กระทำไม่เกี่ยวกับจำเลยคนใด ศาลจะสืบพยานลับหลังจำเลยคนนั้นก็ได้ (ปวอ. มาตรา 172 ทวิ)

3) การให้โอกาสจำเลยต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ (ปวอ. มาตรา 8) จำเลยที่ยากจนและเป็นผู้เยาว์ ถ้าไม่มีทนายและต้องการทนาย ศาลจะต้องตั้งทนายให้ (ปวอ. มาตรา 173) บรรดาสิทธิใด ๆ ที่จำเลยมีอยู่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศาลจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 29)

4) การให้การของจำเลยในคดีอาญา ในคดีอาญาจำเลยจะให้การอย่างไรก็ได้, ให้ด้วยหนังสือหรือวาจาก็ได้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การในคดีอาญาจะมีผลเท่ากับจำเลยปฏิเสธ (ฎีกาที่ 862/2503) ถ้าจำเลยรับสารภาพตามฟ้องศาลจะพิพากษาโดยไม่สืบพยานหลักฐานต่อไปก็ได้ เว้นแต่คดีที่มีข้อหาในความผิดซึ่งจำเลยรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษสถานหนักกว่านั้น ศาลต้องฟังพยานโจทก์จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำผิดจริง (ปวอ. มาตรา 176 วรรคแรก) ถ้าจำเลยให้การปฏิเสธ โจทก์จะต้องนำสืบพยานเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยมีความผิดจริง

(2) หลักในการนำพยานหลักฐานเข้าสืบในคดีอาญา

ในคดีอาญาโจทก์และจำเลยสามารถนำพยานหลักฐานเข้าสู่ศาลเพื่อพิสูจน์ความผิดและความบริสุทธิ์ได้เต็มที่ โดยโจทก์นำเข้าสืบก่อนและจำเลยนำเข้าสืบลำดับต่อมา (ปวอ. มาตรา 174) ถ้าโจทก์ไม่นำพยานหลักฐานเข้าสืบ โจทก์จะต้องแพ้คดี ศาลจะพิพากษายกฟ้องปล่อยตัวจำเลยไป³

พยานหลักฐานที่จะนำเข้าสืบจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ คือ

- 1 เป็นพยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล
- 2 เป็นพยานหลักฐานซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยผิดหรือบริสุทธิ์
- 3 เป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดจากการจงใจ มีคำมั่นสัญญา ชู้, เชิญ

หลอกลวง หรือได้มาโดยมิชอบประการอื่น

4 ต้องนำสืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ-
อาญา หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการสืบพยาน (ปวอ. มาตรา 226)

(3) หลักในการรับฟังพยาน

ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายกำหนดไว้แน่นอนว่าพยานหลักฐานชนิดใด
ที่ศาลจะรับฟังหรือไม่ จึงเปิดโอกาสให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาเห็นสมควร ฉะนั้นจึง
กล่าวได้ว่าพยานหลักฐานทุกชนิดที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยผิดหรือบริสุทธิ์แล้วสามารถนำมาอ้าง
ได้ทั้งสิ้น ส่วนการซึ่งนำพยานหลักฐานอยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจำเลยผิดหรือไม่ แต่ถ้าซึ่งนำ-
พยานแล้วยังมีความสงสัยตามควร ก็ให้ยกผลประโยชน์ให้จำเลย "...อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่า
จะแน่ใจว่ามีการกระทำผิดจริง" (ปวอ. มาตรา 227) แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายมีข้อห้ามมิให้
ศาลรับฟังพยานหลักฐานต่อไปนี้

1 พยานหลักฐานที่ได้สืบมาเป็นต่อบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการสืบพยาน (ปวอ. มาตรา 226) เช่น พยาน
หลักฐานที่โจทก์นำสืบสืบหลังจำเลย เป็นต้น

2 พยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เช่น พยาน
หลักฐานที่ได้มาจากที่ "...พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นล่อลวง หรือขู่เข็ญ
หรือให้สัญญาแก่ผู้ต้องการเพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหา นั้น" (ปวอ.
มาตรา 135)

3 คำพยานที่ให้ไว้ในคดีอาญาเรื่องก่อน จะนำมาใช้เป็นพยาน
หลักฐานเพื่อวินิจฉัยตัดสินคดีอาญาเรื่องใหม่ไม่ได้ ดังมีคำพิพากษาศาลฎีกาว่า

ในคดีอาญา คำพยานโจทก์ในคดีก่อนจะนำมาใช้ยืนยันจำเลย
ชุดเดียวกันในอีกคดีหนึ่งหาได้ไม่ แม้จำเลยจะยินยอม
ให้ถือเอาตามคำพยานในคดีก่อนก็ตาม หากศาลชั้นต้น
ได้ใช้คำพยานในคดีก่อนวินิจฉัยลงโทษจำเลยมาทุกคน ซึ่ง
เป็นการขัดต่อวิธีพิจารณา แม้จะมีจำเลยอุทธรณ์ฎีกา
ขึ้นมาคนเดียว ศาลก็ต้องให้มีการพิจารณาพิพากษาใหม่

สำหรับจำเลยทุกคน (ฎีกาที่ 616/2486 2486 ฎ.538)

4 คำชั่งตอชั่งของจำเลยในคดีอาญาด้วยกันศาลจะนำมาเป็น พยานหลักฐานลงโทษจำเลยอื่นในคดีเดียวกันไม่ได้ (ฎีกาที่ 944/2500 2500 ฎ.836)

(4) หลักการใช้ดุลพินิจในการชี้หน้าพนักงานหลักฐาน

ตามปกติผู้ที่ใช้ดุลพินิจในการชี้หน้าพนักงานหลักฐานกว่าจะมา ถึงชั้นศาลได้นั้นต้องผ่านกระบวนการชี้หน้าพนักงาน 2 ขั้นตอนแล้ว คือกระบวนการชี้หน้าพนักงานใน ชั้นพนักงานสอบสวนที่จะต้องทำความเห็นสิ่งฟ้องหรือสิ่งไม่ฟ้องแนบสำนวนสอบสวนส่งให้พนักงาน- อัยการ (ตาม ปวอ. มาตรา 141 และ 142) แต่ในการชี้หน้าพนักงานในชั้นพนักงานสอบสวนมิใช่ ชี้หน้าพนักงานเพื่อพิสูจน์ว่าจำเลยผิดหรือบริสุทธิ์หากเป็นการชี้หน้าพนักงานให้เห็นว่าคดีมีมูลพอที่จะเสนอ ความเห็นสิ่งฟ้องหรือสิ่งไม่ฟ้องเท่านั้น ครั้นมาถึงชั้นพนักงานอัยการก็จะมีกระบวนการชี้หน้าพนักงานชั้นกรอง อีกชั้นหนึ่ง โดยการพิจารณาหลักฐานทั้งหมดให้เห็นชัดว่าพยานหลักฐานที่พนักงานสอบสวน เสนอมามีความน่าเชื่อถือได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดหรือไม่ เพื่อจะใช้ดุลพินิจว่าสมควรจะฟ้องผู้- ต้องหาหรือไม่ เมื่อพนักงานอัยการสั่งฟ้องแล้ว คดีนั้นจึงมาถึงชั้นศาล ศาลก็จะเป็นผู้ใช้ดุลพินิจใน การชี้หน้าพนักงานอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพราะถือว่าศาลเป็นองค์กรสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมที่ จะพิพากษาลงโทษหรือปล่อยตัวจำเลย

เพราะฉะนั้นการชี้หน้าพนักงานในชั้นศาลจึงมีความสำคัญมาก กฎหมาย จึงกำหนดหลักเกณฑ์ในการชี้หน้าพนักงานไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ว่า

ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้หน้าพนักงานหลักฐานทั้งปวง
อย่างพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำผิด
จริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น

เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความ
ผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าการใช้ดุลพินิจชี้หน้าพนักงานในชั้นศาล จะต้องกระทำโดยรอบคอบรัดกุม โดยคำนึงถึงหลักวิชาจิตวิทยา, วิทยาศาสตร์, และความก้าวหน้าทางวิชาการสมัยใหม่เป็นเหตุผลประกอบด้วย และพยานหลักฐานที่นำมาชี้หน้าพนักงานต้องเป็น

พยานหลักฐานทั้งของโจทก์และจำเลย เมื่อพิจารณาแล้วถ้าเห็นว่าพยานหลักฐานเหล่านี้มีน้ำหนักหนักแน่นพอและเชื่อได้โดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ศาลจึงจะพิพากษาลงโทษจำเลย แต่ถ้ามีความสงสัยเกิดขึ้นศาลก็จะพิพากษายกฟ้อง โจทก์ปล่อยตัวจำเลยไป

นอกจากหลักเกณฑ์ทั่ว ๆ ไปตามที่กล่าวมานี้ยังมีรายละเอียดอื่น ๆ อีกมากในขั้นตอนของการสืบพยาน เช่น เรื่องผู้ทำการสืบพยาน, สถานที่สืบพยาน, หลักและวิธีการสืบพยานบุคคลฝ่ายโจทก์, วิธีการสืบพยานบุคคลฝ่ายจำเลย, การอ้างและวิธีการสืบพยานเอกสาร, การอ้างและวิธีการสืบพยานวัตถุ การใช้ดุลพินิจในการชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐาน ฯลฯ นอกจากนี้เรื่องการสืบพยานหลักฐานแล้วยังมีเรื่องเกี่ยวกับศาลมีคำสั่งต่าง ๆ ในระหว่างพิจารณา ฯลฯ เนื้อหาต่าง ๆ เหล่านี้เหมาะสำหรับผู้สนใจจะศึกษาวิชากฎหมายโดยตรง จึงไม่นำรายละเอียดมากกล่าวในที่นี้

ในการดำเนินคดีในศาลตามปกติจะมีผู้ว่าความ ผู้ว่าความในคดีอาญาได้แก่โจทก์และจำเลยซึ่งเป็นคู่ความ ตามปกติพนักงานอัยการจะทำหน้าที่เป็นโจทก์ในคดีอาญา แต่ถ้าผู้เสียหายเป็นโจทก์เองจะให้ทนายว่าความแทนหรือจะว่าความด้วยตนเองก็ได้ ส่วนจำเลยตามปกติจะให้ทนายแก้คดีให้ แต่ก็ไม่ห้ามที่จำเลยจะว่าความแก้คดีด้วยตนเอง

การว่าความในคดีอาญาเป็นกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของศาลในส่วนที่กระทำโดยคู่ความในคดี ได้แก่การไต่สวนมูลฟ้อง, การมาศาล, การแถลงเปิดคดี, การสืบพยาน, การขอเลื่อนคดี, การส่งประเด็น, การเดินเพชฌัญญ์สืบพยานต่างประเทศ, การขอแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องและคำให้การ, การถอนฟ้องและขอมความ ตลอดจนการแถลงปิดคดีและแถลงการณ์ในศาลสูง⁴

ชั้นพิพากษาคดี

ประมวลกฎหมายวิธีความอาญา มาตรา 182 วรรคแรก ตอนท้าย ได้บัญญัติไว้ว่า "...เมื่อการพิจารณาคดีเสร็จแล้ว ให้พิพากษาหรือสั่งตามรูปความ" จึงแสดงให้เห็นว่าเมื่อได้ผ่านกระบวนการชั้นพิจารณามาแล้ว ศาลก็จะมีคำพิพากษาคดีหรือคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยในคำพิพากษานั้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 186 บัญญัติไว้ว่า

คำพิพากษาหรือคำสั่งต้องมีข้อสำคัญเหล่านี้เป็นอย่างน้อย

- (1) ชื่อศาลและวันเดือนปี
- (2) คดีระหว่างใครโจทก์ ใครจำเลย
- (3) เรื่อง
- (4) ข้อหาและคำให้การ
- (5) ข้อเท็จจริงซึ่งพิจารณาได้ความ
- (6) เหตุผลในการตัดสินทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย
- (7) บทมาตราที่ยกขึ้นปรับ
- (8) คำชี้ขาดให้ยกฟ้องหรือลงโทษ
- (9) คำวินิจฉัยของศาลในเรื่องของกลาง หรือในเรื่องฟ้อง
ทางแพ่ง

ตัวอย่างแบบคำพิพากษาและข้อความสำคัญในคำพิพากษาโดยย่อ

(31)

สำหรับศาลใช้

คำพิพากษา

คดีหมายเลขดำที่ 2500/2526

คดีหมายเลขแดงที่ 1480/2526

ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

	ศาล	จังหวัดชุมพร	
วันที่	26	เดือน	กันยายน พุทธศักราช 25 26
	ความ	อาญา	
ระหว่าง	พนักงานอัยการจังหวัดชุมพร		โจทก์
	นายสอน รักเมืองชุมพร		จำเลย
เรื่อง	ลักทรัพย์		

โจทก์ฟ้องว่า..... (ย่อคำฟ้อง)

จำเลยให้การว่า..... (ย่อคำให้การ)

ทางพิจารณาโจทก์นำสืบว่า..... (ย่อข้อเท็จจริงที่โจทก์นำสืบมา)

ศาลพิเคราะห์แล้ว..... (วิเคราะห์พยานโจทก์จำเลยและวินิจฉัยว่า เชื่อพยานโจทก์ หรือพยานจำเลย ถ้าเห็นว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดก็วินิจฉัยว่าพยานโจทก์ไม่อาจรับฟังลงโทษจำเลยอย่างไร ถ้าเชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดก็วินิจฉัยการกระทำของจำเลย ว่า จำเลยกระทำการอย่างไร มีความผิดตามมาตราใด)

อาศัยเหตุผลดังวินิจฉัยมา จึงพร้อมกันพิพากษา..... (ยกฟ้องหรือพิพากษาว่าจำเลย มีความผิดตามกฎหมายใด มาตราใด ลงโทษอย่างไร)

ลงชื่อ ผู้พิพากษา (ตามจำนวนองค์คณะตามกฎหมาย)

เมื่อมีการพิพากษาคดีแล้วก็จะมีการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดย "ให้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งในศาล โดยเปิดเผยในวันเสร็จการพิจารณา หรือภายในเวลาสามวันนับตั้งแต่วันที่คดีถ้ามีเหตุอันควรจะเลื่อนไปอ่านวันอื่นก็ได้ แต่ต้องจดรายงานเหตุนั้นไว้" (ปอ. มาตรา 182 วรรค 2) คือโดยปกติศาลจะต้องอ่านคำพิพากษาโดยเปิดเผยต่อหน้าโจทก์และจำเลย แต่ถ้าเป็นความผิดของโจทก์ที่ไม่มาศาล ศาลจะอ่านคำพิพากษาลับหลังโจทก์ก็ได้ แต่สำหรับจำเลยนั้นแม้เป็นความผิดของจำเลยที่ไม่มาศาล ศาลจะอ่านคำพิพากษาลับหลังจำเลยไม่ได้ ศาลต้องออกหมายจับจำเลย แต่ถ้าไม่ได้ตัวจำเลยมาศาลภายในหนึ่งเดือน ศาลจึงจะอ่านคำพิพากษาลับหลังจำเลยได้ (ปอ. มาตรา 182 วรรค 3)

2.4.2 ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา ตามปกติเมื่อศาลชั้นต้นได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้วถ้ามิได้บัญญัติไว้ว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นถึงที่สุด หรือห้ามมิให้อุทธรณ์หรือฎีกาแล้ว คู่ความมีสิทธิที่จะยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาได้ (การห้ามยื่นอุทธรณ์หรือฎีกามีรายละเอียดหลายอย่าง ผู้สนใจควรศึกษาได้จากประมวลกฎหมายโดยตรง)

(1) ศาลอุทธรณ์

การยื่นอุทธรณ์ให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันอ่านคำพิพากษา (ปอ. มาตรา 198 วรรคแรก) แต่ถ้าศาลชั้นต้นปฏิเสธไม่ยอมรับอุทธรณ์ คู่ความก็ย่อมอุทธรณ์เป็นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งของศาลนั้นต่อศาลอุทธรณ์ได้ คำร้องเช่นนั้นให้ยื่นที่ศาลชั้นต้นภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันฟังคำสั่ง (ปอ. มาตรา 198 ทวิ วรรคแรก) แต่ถ้าผู้อุทธรณ์ซึ่งต้องซึ่งหรือต้องจำคุกอยู่ในเรือนจำอาจยื่นอุทธรณ์ต่อพิศัตินกำหนดอายุอุทธรณ์ เมื่อได้รับอุทธรณ์นั้นแล้วให้พิศัตินออกใบรับแก่ผู้ยื่นอุทธรณ์ แล้วให้รับส่งอุทธรณ์นั้นไปยังศาลชั้นต้น (ปอ. มาตรา 199 วรรคแรก) เมื่อยื่นอุทธรณ์แล้วถ้าคำสั่งรับอุทธรณ์ก็จะมีผลการพิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์ต่อไป

การพิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์ ตามปกติการพิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์แตกต่างจากในศาลชั้นต้น คือศาลชั้นต้นจะต้องพิจารณาคดีโดยเปิดเผยเสมอ และตามปกติจำเลยจะต้องมาศาลทุกครั้งที่มีการพิจารณาคดี แต่การพิจารณาคดีในศาลอุทธรณ์ ตามปกติจะไม่มี การพิจารณาคดีโดยเปิดเผย แต่จะพิจารณาคดีจากพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนที่อุทธรณ์ขึ้นมา แต่ทั้งนี้ศาลอุทธรณ์อาจจะพิจารณาคดีโดยเปิดเผยก็ได้ "... เฉพาะแต่ใบกรรมที่นัดหรืออนุญาตให้คู่ความ

มาพร้อมกัน หรือมีการสับพยาน" (ปวอ. มาตรา 203) ส่วนการสับพยานตามปกติถือตามพยานหลักฐานเดิม แต่จะสอบพยานเพิ่มเติมก็ได้ (ปวอ. มาตรา 208 (1)) หลังจากที่ได้พิจารณาพยานหลักฐานต่าง ๆ ในคำอุทธรณ์อย่างรอบคอบแล้วศาลอุทธรณ์จะต้องพิจารณาคดีโดยไม่ชักช้า แต่ก็มีได้กำหนดว่าจะต้องพิจารณาภายในกำหนดกี่วัน ย่อมสุดแล้วแต่ความยากง่ายของคดี

เมื่อทำคำพิพากษาเสร็จแล้ว ศาลอุทธรณ์จะอ่านคำพิพากษาที่ศาลอุทธรณ์หรือส่งคำพิพากษาไปให้ศาลชั้นต้นอ่านก็ได้ (ปวอ. มาตรา 209) แต่ในทางปฏิบัติมักจะส่งไปให้ศาลชั้นต้นเป็นผู้อ่าน

เนื้อหาสาระในคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 214 บัญญัติไว้ว่า

นอกจากมีข้อความซึ่งต้องมีในคำพิพากษาศาลชั้นต้น คำพิพากษาศาลอุทธรณ์จะต้องปรากฏข้อความดังต่อไปนี้

- (1) นามหรือตำแหน่งของผู้อุทธรณ์
- (2) ข้อความ ยิน ยก แก้ หรือกลับคำพิพากษาศาลชั้นต้น

และนอกจากนี้แล้วยังมีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ศาลอุทธรณ์จะพิพากษาเพิ่มโทษจำเลยมิได้ เว้นแต่โจทก์จะอุทธรณ์ให้เพิ่มโทษแก่จำเลย (ปวอ. มาตรา 212)

(2) ศาลฎีกา

ในกรณีที่คดียังไม่ถึงที่สุด และไม่มีบทบัญญัติห้ามไว้ ถ้าคู่กรณียังไม่พอใจต่อคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ก็สามารถจะยื่นฎีกาได้อีก โดย "...คู่ความมีอำนาจฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์ภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันอ่าน..." โดย "...ให้ยื่นต่อศาลชั้นต้น..."

(ปวอ. มาตรา 216) ถ้าจำเลยต้องชั่งหรือถูกจำคุกอยู่ในเรือนจำก็สามารถยื่นฎีกาผ่านทางพิชิตได้เช่นกัน ถ้าศาลชั้นต้นสั่งรับฎีกานั้นก็ให้ส่งขึ้นไปยังศาลฎีกา (ปวอ. มาตรา 223) แต่ถ้า

ศาลชั้นต้นสั่งไม่รับฎีกา "...คู่ความขอฎีกาเป็นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งของศาลนั้นต่อศาลฎีกาได้ คำร้องเช่นนั้น ให้ยื่นที่ศาลชั้นต้นภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันฟังคำสั่งแล้วให้ศาลนั้นรับส่งคำร้องมายังศาลฎีการ่วมด้วยฎีกาและคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์" (ปวอ.

มาตรา 224)

ส่วนการพิจารณาคดีในชั้นฎีกาและคำพิพากษาหรือคำสั่งในชั้นฎีกาให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาและว่าด้วยคำพิพากษาและคำสั่งชั้นอุทธรณ์มาบังคับในชั้นฎีกาโดยอนุโลม (ปวอ.มาตรา 225) เมื่อศาลฎีกาพิพากษาแล้วถือว่าคดีถึงที่สุด จะต้องดำเนินการในชั้นบังคับคดีต่อไป

2.5 กระบวนการในชั้นบังคับคดี

เมื่อคดีอาญาถึงที่สุด ไม่ว่าจะถึงที่สุดในศาลชั้นต้น, ชั้นอุทธรณ์หรือชั้นฎีกา ขึ้นต่อไปก็จะเป็นการบังคับคดีให้ เป็นไปตามคำพิพากษา การบังคับคดีเป็นอำนาจหน้าที่ของศาลชั้นต้น เช่น ศาลฎีกาพิพากษาจำคุกจำเลย 5 ปี เมื่อศาลชั้นต้นอ่านคำพิพากษาศาลฎีกาให้จำเลยฟังแล้ว ศาลชั้นต้นก็ต้องออกหมายจำคุกด้วย จากนั้นเจ้าหน้าที่ก็จะนำตัวจำเลยไปจำคุกไว้ในเรือนจำ ต่อจากนั้นไปก็เป็นภาระหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ที่จะดูแลนักโทษต่อไป ส่วนการบังคับคดีผู้ต้องโทษประหารชีวิต ก่อนที่จะประหารชีวิตจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการอภัยโทษก่อน คือจะต้องรอให้ชน 60 วัน นับตั้งแต่คำพิพากษาถึงที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้จำเลยได้ทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานอภัยโทษ แต่ถ้าทรงยกเรื่องราชวณเสียก็ให้จัดการประหารชีวิตก่อนกำหนดก็ได้ (ปวอ.มาตรา 262) ในกรณีที่ผู้ต้องโทษประหารชีวิตเป็นหญิงมีครรภ์จะต้องรอจนคลอดบุตรเสียก่อนจึงจะลงมือประหารชีวิตได้ (ปวอ.มาตรา 247 วรรค 2) ในกรณีที่ผู้ถูกประหารชีวิตกลายเป็นคนวิกลจริตก็ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย แต่ถ้าผู้วิกลจริตได้หายจากวิกลจริตภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุด ให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต (ปวอ.มาตรา 248)

ผู้ทำหน้าที่ประหารชีวิตนักโทษประหารตามที่ปฏิบัติกัน ในปัจจุบันนี้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ ตามที่ปฏิบัติกันผู้ต้องโทษประหารจะต้องถูกส่งตัวไปควบคุมที่เรือนจำบางขวาง และทำการประหารชีวิตที่นั่น

3. กระบวนการพิจารณาคดีในพระวินัย

ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงกระบวนการพิจารณาคดีในพระวินัย ซึ่งจะได้แยกกล่าวออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ กระบวนการพิจารณาคดีที่มีมาในพระวินัยปิฎก และกระบวนการพิจารณาคดี

ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ววิธีปฏิบัติในการพิจารณาคดีของมหาเถรสมาคมก็ได้พยายามอิงวิธีการที่บัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎก แต่ที่ได้แยกกล่าวคนละส่วนก็เพราะเวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อมต่างกัน จึงเป็นผลให้วิธีการปฏิบัติบางเรื่องอาจแตกต่างกันได้ ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดแต่ประเด็นต่อไปนี้

3.1 กระบวนการพิจารณาคดีที่เข้ามาในพระวินัยปิฎก

เพื่อที่จะให้การบริหารกิจการแห่งสงฆ์ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้สงฆ์เลือกสมมติสงฆ์ขึ้นเพื่อเป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ ที่เห็นได้เช่น เจ้าอธิการแห่งจีวร, เจ้าอธิการแห่งอาหาร, เจ้าอธิการแห่งอาราม, เจ้าอธิการแห่งคลัง สมมติภิกษุแต่ละเจ้าอธิการเหล่านี้จะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย นอกจากนี้แล้วในกรณีที่เกิด "อธิกรณ์" อันหมายถึง คดีความที่มีการกล่าวหาฟ้องร้อง ได้แย้งถกเถียงกัน ท่านได้ทรงวาง "อธิกรณ์สมณะ" อันหมายถึงวิธีปฏิบัติเพื่อระงับอธิกรณ์ไว้ด้วย

3.1.1 วิธีระงับอธิกรณ์ อธิกรณ์หรือข้อพิพาทได้แย้งต่าง ๆ ท่านได้แบ่งไว้ 4 ประเภทคือ

1 วิวาทาธิกรณ์ หมายถึงกรณีพิพาทที่ถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องพระธรรมวินัย อธิกรณ์ชนิดนี้สามารถระงับได้ โดยการชี้ขาดว่าความเห็นฝ่ายใดผิดหรือฝ่ายใดถูก เพื่อจะได้อ้างไว้เป็นแบบแผนสำหรับปฏิบัติต่อไป

2 อนุวาทาธิกรณ์ หมายถึงกรณีพิพาทเกี่ยวกับคดีความที่ฟ้องร้องกันว่าได้มีการกระทำผิดและต้องอาบัติหรือไม่ อธิกรณ์ชนิดนี้สามารถระงับได้ โดยการวินิจฉัยเพื่อตัดสินว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่

3 อาปัตตาธิกรณ์ หมายถึงกรณีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติของสงฆ์ เมื่อกำหนดแนวทางไว้แล้วภิกษุใดล่วงละเมิดก็จะต้องอาบัติและถูกปรับอาบัติ เมื่ออธิกรณ์ชนิดนี้เกิดขึ้นแล้วสามารถระงับได้โดยภิกษุผู้ต้องอาบัติจะต้องทำคืนอาบัติตามระเบียบและวิธีการที่สงฆ์กำหนด

4 กิจจาธิกรณ์ หมายถึงกิจธุระที่พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์

เพื่อให้การปกครองสงฆ์และดำเนินกิจการแห่งสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เช่น ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์รับบุคคลเข้าอุปสมบทได้ เมื่อมีผู้ประสงค์จะอุปสมบทก็เป็นกิจธุระแห่งสงฆ์ที่จะพิจารณาตามควรไม่ควร เมื่อเกิดอธิการขึ้นขึ้นแล้วสามารถระงับได้โดยสงฆ์ที่ได้รับมอบอำนาจต้องทำกิจธุระนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

อธิการทั้ง 4 ประเภทนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางวิธีระงับไว้ 7 ประการคือ

- 1 สัมมาวินัย ได้แก่วิธีระงับอธิการโดยการกระทำ "พร้อมหน้า" คือ พร้อมหน้าสงฆ์ หมายถึงภิกษุเข้าประชุมครบองค์ประชุม, พร้อมหน้าบุคคล หมายถึงบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น เช่น โจทก์, จำเลย ต้องอยู่พร้อมหน้ากัน, พร้อมหน้าวัตถุ หมายถึง ยก "วัตถุ" หรือกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นมาวินิจฉัย, พร้อมหน้าธรรมวินัย หมายถึง การวินิจฉัยให้ถูกต้องวินัย
- 2 สติวินัย ได้แก่การระงับอธิการโดยการที่สงฆ์สวดประกาศให้ระงับคดีแก่ภิกษุผู้มีสติ ไพบูลย์ คือภิกษุเป็นพระอรหันต์ เมื่อมีการกล่าวหาฟ้องร้องทำนว่าเป็นผู้มีสติวิบัติก็ให้ระงับอธิการนั้นเสีย ดังที่ได้ทรงให้ระงับคดีภิกษุณีเมตติยา กล่าวฟ้องร้องพระภิกษุผู้มีสติวิบัติ
- 3 อุมพินวินัย ได้แก่วิธีระงับอธิการโดยการที่สงฆ์สวดเพื่อประกาศให้ระงับคดีแก่ภิกษุผู้ก่ออธิการขึ้น ในขณะที่เป็นบ้าหรือจิตวิปริตแปรปรวน ดังตัวอย่างที่ทรงให้ทำแก่พระคัตตะ
- 4 ปฏิญาตภระ ได้แก่วิธีระงับอธิการโดยที่ภิกษุเป็นจำเลย ละเมิดอาบัติและได้รับสารภาพและยอมแสดงอาบัติคืน อธิการนั้นก็ป็นอันระงับ
- 5 เขภุชยลิกา ได้แก่วิธีระงับอธิการโดยวิธีตัดสินเอาตามเสียงข้างมาก กรณีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อภิกษุหลาย ๆ ฝ่ายมีความเห็นแตกต่างกันในอธิการนั้น ๆ
- 6 ตัสสปาปิยลิกา ได้แก่วิธีระงับอธิการ โดยการตัดสินเพิ่มโทษแก่ภิกษุผู้ประพฤติผิดอีก สัดหนึ่งเพิ่มเติมจากโทษที่มีแต่เดิม แม้ว่าจะไม่ยอมรับสารภาพในความผิดครั้งหลัง แต่ถ้าสามารถสอบสวนได้แน่ เชื่อว่าทำผิดจริงก็สามารถเพิ่มโทษได้
- 7 ตินวัตถาวรกวินัย ได้แก่การระงับอธิการโดยวิธีประนีประนอมยอมความกันทั้งสองฝ่าย ใช้ในกรณีที่เกิดเรื่องยุ่งยาก ถ้าระงับด้วยวิธีอื่นอาจจะนำมาซึ่งความแตกแยกสามัคคีในหมู่สงฆ์ เช่น ตัวอย่างที่เคยระงับในสมัยที่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีนีแตกแยกกัน

ตามที่กล่าวทั้ง 7 วิธีนี้ เป็นวิธีระงับอธิกรณ์โดยทั่ว ๆ ไป แต่ที่จะกล่าว
เน้นหนักในหนักเฉพาะ "วิวาทาธิกรณ์, อนุวาทาธิกรณ์ และ อาบัติตาธิกรณ์" เท่านั้น ส่วนอัน
อื่นอาจจะกล่าวถึงบ้างถ้ามีส่วนเกี่ยวข้องกัน

ตามปกติเมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้น วิธีที่ใช้ระงับอยู่เสมอมี 2 วิธี คือ

1 สัมมุขาวินัย

2 เขภยขลิก¹⁰

ซึ่งจะได้แยกกล่าวรายละเอียดแต่ละวิธีดังต่อไปนี้

(1) การระงับอธิกรณ์โดยวิธี "สัมมุขาวินัย" คือการระงับอธิกรณ์ด้วย
การอยู่พร้อมหน้า คือพร้อมหน้าสงฆ์, พร้อมหน้าบุคคล, พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรมวินัย
ซึ่งสามารถแยกย่อยได้ 3 วิธี¹¹ คือ

1) ระงับโดยวิธีตกลงกันเองระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่าย อันได้แก่
ฝ่ายโจทก์และจำเลย ถ้าทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงกันเอง ได้อธิกรณ์นั้นก็ เป็นอันระงับ

2) ระงับโดยการตั้งผู้วินิจฉัย คือกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถตกลง
กันเองได้ แต่มีความพร้อมใจและเห็นพ้องต้องกันที่จะเลือกพระเถระรูปเดียวหรือหลายรูปให้เป็น
ผู้วินิจฉัย เมื่อได้มีการวินิจฉัยแล้วอธิกรณ์นั้นเป็นอันระงับ

3) ระงับโดยอำนาจแห่งสงฆ์ คือกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถใช้วิธีที่ 1
และ 2 ได้ก็ให้ระงับโดยวิธีนี้ คือนำอธิกรณ์นั้นเข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์ เรียกคู่กรณีมาพร้อมหน้ากัน แล้ว
สงฆ์ทำหน้าที่วินิจฉัยตัดสิน แต่บางครั้งถ้าสงฆ์เห็นสมควรก็จะแต่งตั้งภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในหมู่สงฆ์นั้น เพื่อ
ให้แยกออกไปพิจารณาอธิกรณ์นั้นเป็นการเฉพาะได้ เพราะถ้าจะพิจารณากันในที่ประชุมสงฆ์จำนวน
มากอาจจะมี การโต้แย้งถกเถียงกันจนเสียงแข็งแซ่ ไม่สะดวกแก่การพิจารณา การระงับคดีวิธีนี้
เรียกว่า "อุพพาทิกวิธี" โดยภิกษุที่สงฆ์จะแต่งตั้งให้ไปพิจารณานั้นจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1 เป็นผู้มั่งคั่ง

2 เป็นเพศสตรี

3 เป็นผู้ร่ำปาดิโมกข์ดี

4 เป็นผู้อยู่ตมในพระวินัย

- 5 เป็นผู้อาจชี้แจงให้คู่วิวาทเข้าใจและเลื่อมใสได้
- 6 เป็นผู้ฉลาดเพื่อยังอิทธิฤทธิ์ให้ระงับได้
- 7 เป็นผู้รู้เรื่องอิทธิฤทธิ์
- 8 เป็นผู้รู้เหตุที่เกิดอิทธิฤทธิ์
- 9 เป็นผู้รู้ความระงับแห่งอิทธิฤทธิ์
- 10 เป็นผู้รู้ทางระงับอิทธิฤทธิ์¹²

เมื่อภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งได้อินจรรย์คดีอย่างไร ก็ให้นำคำวินิจฉัยนั้นเข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์ เพื่อให้การรับรองอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสงฆ์ให้การรับรองแล้วอิทธิฤทธิ์นั้นเป็นอันระงับ แต่ถ้าภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งไม่สามารถวินิจฉัยชี้ขาดคดีนั้นได้ ก็ให้นำอิทธิฤทธิ์นั้นคืนแก่สงฆ์เพื่อวินิจฉัยชี้ขาด ถ้าในที่ประชุมสงฆ์สามารถตกลงกันชี้ขาดคดีได้ อิทธิฤทธิ์นั้นก็จะเป็นอันระงับ แต่ถ้าสงฆ์ตกลงกันไม่ได้อาจจะเพราะความเห็นแตกต่างกันหรือเพราะเหตุอื่น ก็ให้ใช้วิธี "เข็ญยลิกา"

(2) การระงับอิทธิฤทธิ์โดยวิธี "เข็ญยลิกา"¹³ การระงับอิทธิฤทธิ์วิธีนี้กระทำโดยการจับสลากเพื่อหาคะแนนเสียงข้างมากซึ่งเป็นวิธีที่กระทำต่อเนื่องจากวิธีการข้างต้นนั่นเอง ในการจับสลากจะต้องแต่งตั้งภิกษุขึ้นรูปหนึ่งซึ่งมีคุณสมบัติต่อไปนี้เป็นผู้ดำเนินการจับสลาก

- 1 ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความชอบ
- 2 ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความเกลียดชัง
- 3 ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความมมงาย
- 4 ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความกลัว
- 5 บังรู้จักสลากที่จับแล้วและยังไม่จับ¹⁴

วิธีจับสลากกระทำได้ 3 วิธี คือวิธีปกปิด, วิธีกระชิบบอก หรือวิธี

เปิดเผย โดยสงฆ์จะเป็นผู้พิจารณาว่าจะใช้วิธีใดจึงจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมมากที่สุด เมื่อมติข้างมากออกมาอย่างไรแล้วอิทธิฤทธิ์นั้นเป็นอันระงับ¹⁵ แต่ถึงแม้ว่าอิทธิฤทธิ์จะระงับลงแล้ว ถ้าคฤณียังเห็นว่าคดีนั้นระงับลงด้วยความไม่เป็นธรรม หรือที่เรียกว่า "ระงับด้วยอาการเทษมสัมมุขาวินัย" ภิกษุนั้นก็สามารถรื้อฟื้นอิทธิฤทธิ์นั้นขึ้นได้ในโอกาสอันควร¹⁶ แต่ถ้ารู้อยู่แก่ใจแล้วว่าอิทธิฤทธิ์ระงับด้วยความเป็นธรรมแล้วยังแกล้งรื้อฟื้นขึ้นอีกก็จะต้องอาบัติปาจิตตีย์¹⁷

แต่ในการระงับอธิกรณ์บางกรณีถ้าพระพุทเจ้าทรงเห็นว่าถ้าระงับโดยวิธีดังกล่าวนี้อาจจะนำความแตกแยกสามัคคีมาสู่หมู่สงฆ์ได้ เช่นกรณีพิพาทที่เกี่ยวข้องกับหมู่สงฆ์จำนวนมากดังกรณีพิพาทที่เกิดระหว่างพระภิกษุฝ่ายวินัยชรักับพระภิกษุฝ่ายธรรมชรั พระองค์ก็จะทรงให้ระงับโดยวิธี "ตมวัตถการกนินย" คือ การประนีประนอมกัน หรือ ไม่ก็ข้างกรณีพระพุทเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุผู้เป็นจำเลยยอมรับคำวินิจฉัยทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยนั้น แต่ภิกษุส่วนมากเห็นด้วยว่าเป็นคำวินิจฉัยที่ยุติธรรมแล้ว ทั้งนี้เพื่อระงับความแตกแยกสามัคคีในหมู่สงฆ์¹⁸

3.1.2 ข้อควรทราบเกี่ยวกับการระงับอธิกรณ์ ในการระงับอธิกรณ์แต่ละเรื่องมีข้อที่ควรทราบดังต่อไปนี้

(1) ลักษณะอธิกรณ์ที่น่าขึ้นฟ้องร้องกันจะต้องเป็นอธิกรณ์ที่ "มีมูล" คำว่า มีมูลท่านอธิบายไว้ดังนี้ หมายถึง ได้มีเหตุแห่งคดีเกิดขึ้น มีเรื่องราวอันไม่ผิดไม่งามเกิดขึ้นจนเป็นที่โจษขานกันทั่วไป โดยที่ผู้นำคดีขึ้นฟ้องร้องอาจจะได้เห็นการกระทำอันไม่เหมาะสมนั้นด้วยตนเอง, หรือ ได้ยินผู้อื่นบอกและเชื่อว่าเป็นความจริงตามคำบอกเล่านั้น หรือ ได้ปรากฏอาการอันเป็นที่น่าสงสัยหรือชวนเป็นที่น่ารังเกียจเกิดขึ้น เช่นทรัพย์สินสมบัติของภิกษุรูปหนึ่งหายไปปรากฏในที่อยู่ของภิกษุอีกรูปหนึ่ง เหล่านี้ถือได้ว่าคดีมีมูล¹⁹

ตามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมูลเหตุแห่งคดีที่น่าความขึ้นกล่าวหาฟ้องร้อง ประท้วงกันด้วยเหตุใหญ่ ๆ 4 ประการ คือ

1. ภิกษุถูกฟ้องร้องเพราะเป็นผู้ฆตวิบัติ คือเป็นผู้ทำผิดศีลอันเป็นข้อห้ามหรือบทบัญญัติในพระวินัย
 2. ภิกษุถูกฟ้องร้องเพราะเป็นผู้มีอาจารย์วิบัติ คือเป็นผู้มีความประพฤติไม่ดี ไม่เหมาะสมกับเพศภิกษุ
 3. ภิกษุถูกฟ้องร้องเพราะเป็นผู้มีกฐินวิบัติ คือเป็นผู้มีความเห็นผิดอวดดอกล่อลวง
 4. ภิกษุถูกฟ้องร้องเพราะเป็นผู้มีอาชีพวิบัติ คือเป็นผู้ที่ยังชีพด้วยวิธี
- การที่ไม่เหมาะสมกับเพศภิกษุ²⁰

(2) คุณลักษณะของภิกษุผู้ที่จะเป็นโจทก์ฟ้องผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงอธิบายแก่พระอุบาลี ว่าภิกษุผู้ที่จะเป็นโจทก์ฟ้องผู้อื่นควรเป็นผู้ที่มีคุณธรรมในตน 5 ประการดังต่อไปนี้

- 1 เป็นผู้มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ ไม่มีช่องให้ผู้อื่นตำหนิได้
- 2 เป็นผู้มีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ ไม่มีช่องให้ผู้อื่นตำหนิได้
- 3 เป็นผู้มีความเมตตากรอุณา ไม่เป็นผู้มีกามาตแด้นผู้อื่น
- 4 เป็นพหูสูตร และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
- 5 เป็นผู้จำปาติโมกข์ได้ดี²¹

นอกจากหลักธรรมที่จะต้องยึดประจำใจดังกล่าวมาแล้วผู้ที่จะเป็นโจทก์ฟ้องผู้อื่นยังต้องยึดคุณธรรมอื่น ๆ ไว้ในใจคือ ต้องมีความการุญ ความเอ็นดู ความออกจากอาบัติ ความทำวินัยเป็นเบื้องหน้า และความก่อให้เกิดประโยชน์ในการฟ้องคดีนั้น²² และในการกล่าวฟ้องจะพูดโดยคำนึงถึงกาล คือพูดแต่ในสิ่งที่ควรพูด พูดแต่ในสิ่งที่ เป็นจริง พูดโดยใช้วาจาที่สุภาพ พูดแต่ในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ และพูดด้วยความเมตตา ไม่อำมาตมาตร้าย²³ แต่ถ้าภิกษุใดขาดคุณธรรมดังกล่าวแล้วยังแกล้งฟ้องร้องเพื่อใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น ภิกษุนั้นจะต้องอาบัติ ความหนักเบาของอาบัตินั้นขึ้นอยู่กับความร้ายแรงแห่งคดีที่แกล้งกล่าวหาฟ้องร้องผู้อื่น²⁴

(3) คุณลักษณะของพระภิกษุผู้ทำหน้าที่พิจารณาคดีจะต้องมีดังต่อไปนี้

- 1 เป็นผู้มศีล เป็นพหูสูตร เป็นผู้จำปาติโมกข์ดี เป็นผู้สามารถชี้แจง

ให้คำวิพากษ์ได้

- 2 เป็นผู้มกายสมาจารบริสุทธิ์ เป็นผู้มวาจสมาจารบริสุทธิ์ เป็นผู้ม

อาชีวนบริสุทธิ์ เป็นบัณฑิต อาจชี้แจงข้อที่ถกเถียง

- 3 รู้วัตถุ รู้นิทาน รู้พระบัญญัติ รู้บทที่ตกหล่นภายหลัง รู้คลองแห่ง

คำเข้าอนุสนธิกันได้

- 4 รู้ธรรม รู้วินัย กับทั้งอนุโลม เป็นผู้ฉลาดในฐานะและมีใช้ฐานะ

เป็นผู้ฉลาดในอรรถและพยัญชนะ เป็นผู้ฉลาดในวินัจฉัย²⁵

นอกจากนี้แล้วยังต้องยึดหลักคุณธรรมดังนี้

* นักศึกษาวิจิตรยอภีกรรมที่สงฆ์อนุมัติแล้ว มีประสงค์จะวิจิตรยอภีกรรม

พึงเป็นผู้หนักในสงฆ์ ไม่พึงเป็นผู้หนักในบุคคล พึงเป็นผู้หนักในพระสังฆกรรม ไม่พึงเป็นผู้หนักใน
 อามิส พึงเป็นผู้ไปตามอำนาจแห่งคติ ไม่พึงเป็นผู้เห็นแก่บริษัท พึงวิจิตรยอโดยกาลอันควร ไม่พึง
 วิจิตรยอโดยกาลไม่ควร พึงวิจิตรยอด้วยคำจริง ไม่พึงวิจิตรยอด้วยคำไม่จริง พึงวิจิตรยอด้วยคำสุภาพ
 ไม่พึงวิจิตรยอด้วยคำหยาบ พึงวิจิตรยอด้วยคำประกอบด้วยประโยชน์ ไม่พึงวิจิตรยอด้วยคำไม่
 ประกอบด้วยประโยชน์ พึงเป็นผู้มีเมตตาจิตวิจิตรยอ ไม่พึงเป็นผู้มั่งร้ายวิจิตรยอ ไม่พึงเป็นผู้กระหิษ
 ที่หู ไม่พึงคอยจับผิด ไม่พึงขยิบตา ไม่พึงเลิกคิ้ว ไม่พึงชะเง้อคิ้วระ ไม่พึงทำอาการแห่งมือ
 ไม่พึงแสดงปละยหน้ามือ พึงเป็นผู้รู้จักที่นั่ง พึงเป็นผู้รู้จักการนั่ง พึงนั่งบนอาสนะของตน ทอดตา
 ชั่วแฉก พึงเนือความและไม่ลุกออกจากอาสนะไปข้างไหน ไม่พึงยังการวิจิตรยอให้บกพร่อง
 ไม่พึงเสงทางผิด ไม่พึงพูดส่ายคำ พึงเป็นผู้ไม่รีบด่วน ไม่ผลุนผลัน ไม่ดุน เป็นผู้อดได้ต่อ
 ถ้อยคำ พึงเป็นผู้มีเมตตาจิต คิดเอ็นดูเพื่อประโยชน์ พึงเป็นผู้ไม่พูดพล่อย เป็นผู้พูดดีที่สุด
 พึงเป็นผู้ไม่ผูกเวร ไม่ขัดเคือง พึงรู้จักตน พึงรู้จักผู้อื่น พึงสังเกตโจทก์ พึงสังเกตจำเลย
 พึงกำหนดรู้ผู้โจทก์ไม่เป็นธรรม พึงกำหนดรู้ผู้ถูกโจทก์ไม่เป็นธรรม พึงกำหนดรู้ผู้โจทก์เป็นธรรม
 พึงกำหนดรู้ผู้ถูกโจทก์เป็นธรรม พึงกำหนดข้อความอันสองฝ่ายกล่าวว่ามีให้ตกลง ไม่แซมข้อความอัน
 เขาไม่ได้กล่าว พึงจำบทบัญญัติอันเข้าประเด็นไว้เป็นอย่างดีสอบสวนจำเลย แล้วพึงปฏิบัติตาม
 คำรับสารภาพ โจทก์หรือจำเลยประหม่าพึงพูดเอาใจ เป็นผู้ซื่อสัตย์ พึงพูดปลอบ เป็นผู้ดี พึงห้าม
 เสี้ย เป็นผู้ไม่สะอาดจึงตัดเสี้ย เป็นผู้ตรง พึงประพฤติต่อด้วยความอ่อนโยน ไม่เบียดถึงดินทาคติ
 โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ พึงวางตนเป็นกลาง ทั้งในธรรมทั้งในบุคคล*²⁶

(4) ระเบียบปฏิบัติของโจทก์, จำเลย และพยาน ในขณะอยู่ในที่
 วิจิตรยอคดี จะต้องปฏิบัติตนดังต่อไปนี้

- 1 พึงเจียมตัว
- 2 พึงรู้จักที่นั่งของตน
- 3 ไม่นั่งเบียดภิกษุผู้เถระ

* หมายถึงข้อความที่ยกมาจากพระวินัยปิฎก

4. อย่างหนึ่งก็ตลกขบขัน
5. อย่างพูดเรื่องต่าง ๆ
6. ให้หนึ่งอาสนะอันสมควร
7. ฟังรักษาตมณภาพ²⁷

(5) ขั้นตอนปฏิบัติในการดำเนินคดี

การฟ้องคดี

การฟ้องคดีที่ปฏิบัติกันแต่เดิมมากระทำดังนี้คือ ผู้เป็นโจทก์อาจจะกล่าวฟ้องด้วยวาจา โดยนำความนั้นไปบอกหรือฟ้องต่อบุคคลคือพระเถระรูปใดรูปหนึ่ง, หรือคณะบุคคลคือพระภิกษุ 3 รูปบ้าง 4 รูปบ้าง, หรือฟ้องต่อสงฆ์ในที่ประชุมสงฆ์ก็ได้ การฟ้องคดีอาจไม่กระทำโดยตรงด้วยการฟ้องร้อง แต่แสดงอาการเพื่อเป็นการประท้วง หรืออาการรังเกียจ ไม่แสดงความเคารพ ไม่กราบไหว้ภิกษุผู้ที่ประพฤตินั้นไม่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการโจษขาน แล้วจะนำไปสู่การสอบถามเพื่อการฟ้องร้องต่อไป ที่กล่าวมานี้เป็นวิธีการฟ้องร้องที่มีมาในพระวินัยปิฎก ส่วนการฟ้องร้องในสมัยปัจจุบันทำได้โดยยื่นหนังสือฟ้องร้องเป็นลายลักษณ์อักษร²⁸

เนื้อหาในคำฟ้องสามารถระบุอย่างหนึ่งอย่างใดใน 2 อย่างนี้ คือ

1. ระบุเรื่องที่ได้กระทำผิด ว่าทำผิดเกี่ยวกับเรื่องอะไร อย่างไร ที่ไหน ฯลฯ
2. ถ้าไม่ระบุเรื่องที่กระทำผิดก็ให้ระบุอาบัติหรือโทษที่จะได้รับ

แต่ถ้าจะเด็ดที่สุดจะต้องระบุเรื่องที่ได้กระทำผิด เพราะเมื่อรู้ว่าทำผิดอะไรแล้วก็สามารถปรับอาบัติได้เองว่าควรจะต้องอาบัติสถานใด แต่ถ้าระบุเพียงอาบัติก็ต้องสืบรายละเอียดถึงเรื่องที่ได้กระทำผิดต่อไปอีก ทำให้เสียเวลา²⁹

สถานที่รับฟ้องคดี อาจจะฟ้องในสำนักบุคคล คือฟ้องต่อพระเถระรูปใดรูปหนึ่ง หรืออาจจะฟ้องในคณะบุคคลอันประกอบด้วยพระเถระหลายรูป หรืออาจจะฟ้องในสำนักสงฆ์อื่นได้แก่ฟ้องต่อที่ประชุมสงฆ์ ในการฟ้องคดี ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ พระเถระรูปใดรูปหนึ่งที่ได้รับฟ้องอาจจะชำระคดีได้เลย หรือถ้าฟ้องในคณะบุคคลจะมีการชำระคดีตามวิธีที่เรียกว่า

"อภัพทิกวธิ์" ตามรายละเอียดที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่ถ้าเรื่องนั้นเป็นเรื่องสำคัญก็พึงให้เรียกประชุมสงฆ์เพื่อชำระคดี³⁰

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อรับฟ้อง หรือ ไม่รับฟ้องคดี ท่านให้ถือหลักว่า อธิการบดีที่จะพิจารณารับฟ้อง ได้พึงประกอบด้วยองค์ 5 ดังต่อไปนี้

- 1 ให้พิจารณาว่าเป็นกาลสมควรหรือไม่ที่จะรับเรื่องนั้นไว้พิจารณา การที่จะพูดว่าอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นกาลสมควรหรือไม่สมควรนั้นกระทำได้ยาก ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุการณ์สภาพแวดล้อม ว่าอย่างไรจึงจะสมควรหรือไม่สมควร ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลพินิจของพระเถระผู้ทำหน้าที่วินิจฉัย ถ้าเห็นว่าเป็นกาลสมควรก็รับ ไม่สมควรก็ไม่รับ
- 2 ถ้าเห็นเป็นกาลสมควรแล้ว ให้พิจารณาต่อไปว่าอธิการบดีนั้นเป็นเรื่องจริงหรือไม่ ถ้าไตร่ตรองแล้วเห็นว่าเป็นเรื่องจริงก็รับ ถ้าไม่จริงก็ไม่รับ
- 3 ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องจริงแล้ว ให้พิจารณาต่อไปว่าอธิการบดีนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่หมู่สงฆ์หรือไม่ ถ้าก่อให้เกิดประโยชน์ก็รับ ถ้าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ก็ไม่รับ
- 4 ถ้าเห็นว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่หมู่สงฆ์แล้ว ให้พิจารณาต่อไปว่าเมื่อรับอธิการบดีนั้นไว้จักได้ภิกษุผู้เคยเห็นกัน เคยคบกันเป็นฝ่าย โดยธรรม โดยวินัยหรือไม่ ถ้าภิกษุนั้นพิจารณาอยู่รู้อย่างนั้นว่าเมื่อเรารับอธิการบดีไว้จักไม่ได้ภิกษุผู้เคยเห็นกัน เคยคบกันเป็นฝ่าย โดยธรรม โดยวินัย ก็ไม่พึงรับ
- 5 ถ้าเห็นว่าได้เคยเห็นกัน เคยคบกันเป็นฝ่าย โดยธรรม ให้พิจารณาต่อไปว่าถ้ารับอธิการบดีนั้นไว้พิจารณาแล้วจะก่อให้เกิดความบาดหมางแตกร้างขึ้นในหมู่สงฆ์หรือไม่ ถ้าก่อให้เกิดความบาดหมางก็ไม่ควรรับ³¹

การไต่สวนคดี

หลังจากพระเถระรับฟ้องแล้ว พึงประชุมสงฆ์ เรียกโจทก์ จำเลยมาพร้อมกัน แล้วให้โจทก์กล่าวขอโอกาส (กล่าวขออนุญาต) ต่อจำเลย เพื่อกล่าวอธิการบดีนั้นขึ้นต่อหน้าสงฆ์ โดยกล่าวว่า

กิโรตุ เม อายสฺมา โอกาสํ อหนตํ วุตตุกาโม

แปลว่า "ขอท่านจงทำโอกาสแก่ข้าพเจ้า ๆ ใครจะกล่าวกะท่าน"

แล้วภิกษุผู้เป็นจำเลยก็กล่าวให้โอกาส (กล่าวอนุญาต) โดยกล่าวว่า

กิโรมิ อายสมโต โอกาสํ

แปลว่า "ข้าพเจ้าให้โอกาสแก่ท่าน"

หลังจากนั้น โจทก์ก็กล่าวบรรยายฟ้อง ให้สงฆ์ฟัง แล้วสงฆ์ก็แจ้งข้อกล่าวหาให้แก่จำเลย ถามจำเลยว่าจะรับสารภาพตามข้อกล่าวหาหรือไม่ ถ้าจำเลยรับสารภาพก็ให้สงฆ์โทษ โดยการปรับอาบัติหนักเบาตามความร้ายแรงของความผิด แล้วคดีนั้นก็เป็นอันระงับ แต่ถ้าจำเลยไม่รับสารภาพก็ต้องตั้งภิกษุผู้ฉลาดสามารถขึ้นทำหน้าที่ไต่สวนคดี ในการซักถามเพื่อไต่สวนคดีมีข้อห้ามบางประการ คือห้ามถามถึงอุปนิสัยผู้บวชให้ ห้ามถามถึงอาจารย์ เชื้อชาติ กำเนิด โศคร ตระกูล เป็นต้น³² ส่วนจำเลยผู้ให้ปากคำจะต้องยึดมั่นในหลักกรรม 2 ประการ คือ จะต้องให้การตามความเป็นจริง และไม่แสดงความรู้สึกขุ่นเคืองต่อผู้เป็นโจทก์ หรือผู้ไต่สวนคดี³³

หลังจากไต่สวนคดีมีพยานหลักฐานน่าเชื่อได้ว่าจำเลยกระทำผิดจริง แต่จำเลยไม่ยอมรับผิด แล้วกล่าวเท็จ ให้การกลับไปกลับมา ก็ให้รับโทษจำเลยเป็นการเพิ่มโทษขึ้นอีก ๑๐๐ ครั้ง ตามวิธีที่เรียกว่า "ตัสสปาปิยสิกากรรม" (ดูบทที่ 5) เมื่อไต่สวนคดีแล้วเชื่อว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดก็ให้สงฆ์โทษ โดยการปรับอาบัติแล้วประกาศให้สงฆ์ทราบ อธิการนั้นก็เป็นอันระงับ³⁴

(6) การพิจารณาคดีในกรณีที่มีความผิดไม่แน่นอน

ในพระวินัย ท่านได้บัญญัติเกี่ยวกับคดีความบางประเภทที่ผู้ฟ้องร้องไม่สามารถระบุให้แน่ชัดลงไปได้ว่าพระภิกษุผู้เป็นจำเลย ได้ล่วงละเมิดพระวินัยสิกขาบทใด และควรจะต้องรับโทษหรืออาบัติใด ความผิดและโทษในลักษณะนี้ท่านได้บัญญัติไว้ใน "อนียตกัณฑ์" จำนวน 2 สิกขาบท

คำว่า "อนียต" แปลว่า "ไม่แน่" คือไม่แน่ว่าพระภิกษุนั้นละเมิดพระวินัยตามสิกขาบทใด, หรือต้องรับโทษสถานใด พระบัญญัติ 2 สิกขาบทนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาปรับอาบัติแก่พระภิกษุที่ล่วงละเมิดพระวินัยเกี่ยวกับเรื่อง "ผู้หญิง" ซึ่งมีอยู่ 2 กรณีต่อไปนี้

กรณีที่ 1 "ภิกษุรูปเดียว ... นั่งในที่ลับ คือในอาสนะกำบัง พอที่จะทำการ
ได้กับมาตุคามผู้เดียว ..."³⁵

กรณีที่ 2 ภิกษุหนึ่งอยู่กับมาตุคามใน "...สถานที่หาเป็นอาสนะกำบัง ไม่
เลขที่เดียว หาเป็นที่พอจะทำการได้ไม่ แต่เป็นที่พอที่จะพูดเคาะมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ
ได้อยู่..."³⁶

ทั้งสองกรณีมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันในประการสำคัญคือ ในกรณีที่ 1
ท่านหมายถึงภิกษุอยู่ในที่ลับหลบตาคนกับผู้หญิง "พอที่จะทำการได้" คำว่าพอที่จะทำการได้หมายถึง
การเสกเมถุนกับหญิงนั้น เช่นอยู่ด้วยกันเพียงสองคนในห้องหรือในที่กำบังอันมืดชิดเป็นต้น³⁷ ส่วน
กรณีที่ 2 หมายถึงสถานที่ที่ไม่มืดชิดเพียงพอที่จะทำการได้ แต่สามารถจับต้องกายกันได้หรือพูด
เกี่ยวพาราสิกข์ได้

ความผิดทั้งสองกรณีนี้เนื่องจากได้กระทำในที่ "ลับหลบตาคน" หรือในที่
"ห่างไกลคน" จึงยากต่อการที่จะยืนยันพิสูจน์ให้เห็นชัดว่าภิกษุรูปนั้นได้กระทำผิดในลักษณะใดใน 3
ประการคือ เสกเมถุนกับหญิงนั้น, จับต้องกายหญิงนั้น หรือพูดเกี่ยวพาราสิกข์นั้น ถ้าเสกเมถุนก็
จะต้องอาบัติปาราชิก ถ้าจับต้องกายก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส หรือถ้าพูดเกี่ยวพาราสิกข์ก็ต้อง
อาบัติปาจิตตีย์

พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีการในการพิจารณาคดีความในลักษณะนี้ไว้ดังนี้
สำหรับกรณีที่ 1 ถ้าอุบาสิกข์ที่มีวาจาเชื่อถือได้ หมายถึงสตรีผู้บรรลุลผล,
ผู้ตรัสธรรม, ผู้เข้าใจศาสนาดี (ตามเนื้อเรื่องในลักษณะนี้ได้แก่นางวิสาขา)³⁸ ได้กล่าวฟ้อง
ขึ้นว่าภิกษุหนึ่งจะต้องรับผิดอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่าง คือ ปาราชิก, สังฆาทิเสส, ปาจิตตีย์ ก็
ให้สอบถามภิกษุหนึ่งว่าจะรับในความผิดสถานใดก็ให้ปรับอาบัติสถานนั้น³⁹ แต่ถึงแม้ว่าภิกษุหนึ่งจะ
ไม่รับสารภาพแต่อุบาสิกข์มีความเชื่อ และกล่าวว่าภิกษุหนึ่งละเมิดอาบัติใดก็ให้ปรับอาบัตินั้น

สำหรับกรณีที่ 2 เนื่องจากพระภิกษุไม่ได้อยู่ในที่พอที่จะทำการได้กับหญิง
ฉะนั้นอุบาสิกข์ที่มีวาจาเชื่อถือได้สามารถจะกล่าวฟ้องได้เพียง 2 สถาน คือสังฆาทิเสสหรือ
ปาจิตตีย์ ถ้าภิกษุรับสถานใดก็ให้ปรับอาบัติสถานนั้น แต่ถึงแม้ว่าภิกษุไม่รับสารภาพ แต่ถ้าอุบาสิกข์
เชื่อและกล่าวว่าพระภิกษุหนึ่งละเมิดอาบัติสถานใดก็ให้ปรับอาบัติสถานนั้น⁴⁰

การพิจารณาคดีในกรณีที่มีความผิดไม่แน่นอนนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม-
พระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้แนวคิดไว้ว่า

ควรถือเป็นแบบสำหรับอธิกรณ์อื่นเกิดขึ้น ถ้ามีผู้กล่าวหาภิกษุ และ
ข้อความที่กล่าวหา นั้น ถ้าเป็นจริง มีโทษโดยฐานละเมิดพระบัญญัติ อัน
ให้ต้องอาบัตินั้น ๆ เช่นนี้ ควรพิจารณา ถ้าไม่ถึงอาบัติ ไม่ควรพิจารณา
อธิกรณ์นั้นพิจารณาอยู่ ถ้าไม่พ้นเป็นพยาน เป็นการตัวต่อตัว ควรฟัง
เอาปฏิญญาของภิกษุ ถ้ามีพยานอื่นเป็นหลักฐาน โดยทางพิจารณาถือว่า
ฟังได้ แม้จำเลยปฏิเสธก็ปรับอาบัติได้⁴¹

การพิจารณาคดีตามวิธีนี้ก็เหมือนกับการพิจารณาคดีในลักษณะอื่น ๆ คือหลัง
จากที่ได้ปรับอาบัติแก่พระภิกษุนั้นตามควรแก่โทษแล้วคดีความ หรืออธิกรณ์นั้นก็พ้นอันระงับ

การระงับแห่งคดีนอกจากระงับได้ด้วยวิธีการข้างต้นแล้ว ยังสามารถระงับได้

อีก 2 กรณี คือ

1 จำเลยเป็นผู้มสดี โปบลีย์ คือเป็นพระอรหันต์ ไม่อยู่ในฐานะที่จะกระทำ
ความผิดหรือละเมิดพระวินัย เมื่อมีการกล่าวหาฟ้องร้องให้ยกฟ้องของโจทก์เสีย คดีนั้นเป็นอัน
ระงับ ดังตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ยกคดีในกรณีภิกษุณีเมตติยาฟ้องร้องพระทัฬหฬลบุตร
การระงับคดีด้วยวิธีนี้ปรากฏว่าเคยใช้ครั้งเดียวกรณีเท่านั้น ต่อมาไม่มีการใช้อีกเลย⁴²

2 จำเลยเป็นผู้วิกลจริต มีจิตแปรปรวน ประพฤติละเมิดพระวินัย ถ้ามีการ
กล่าวหาฟ้องร้องภิกษุนั้นให้ยกฟ้องร้องระงับคดี ดังที่ได้ทำในกรณีของพระตตตะ⁴³

(7) การอุทธรณ์อธิกรณ์ที่วินิจฉัยแล้ว ในฝ่ายอาณาจักรคดีที่ศาลชั้นต้นพิพากษา
แล้ว ถ้าคู่กรณีเห็นว่ายังไม่ถูกต้องเป็นธรรมก็สามารถยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาได้ ถ้าไม่มีกฎหมายบัญญัติ
ห้ามไว้ ในพุทธจักรก็มีลักษณะดังกล่าวนี้ เมื่ออธิกรณ์ใดที่ส่งมาวินิจฉัยแล้ว คู่กรณีเห็นว่ายังไม่ถูก
ต้องเป็นธรรมก็สามารถยื่นคดีได้ แต่ถ้ารู้ว่าเป็นธรรมแล้วยังแกล้งร้องยื่นคดีอีกก็จะต้องอาบัติ
ดังบทบัญญัติในสิกขาบทที่ 3 แห่งสัปปาดนวรรค ว่า "อนึ่ง ภิกษุใด รู้อยู่ พ้นอธิกรณ์ที่สำเร็จแล้ว
ตามธรรม เพื่อทำอีก เป็นปาจิตตีย์"⁴⁴ และในเมทกชาขันธ์ ท่านยังได้อธิบายแยกแยะรายละเอียด
ดังนี้

กรรมเป็นธรรม ภูษสำคัญว่ากรรมเป็นธรรม นั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

กรรมเป็นธรรม ภูษมีความสงสัย นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

กรรมเป็นธรรม ภูษสำคัญว่ากรรมไม่เป็นธรรม นั้น ไม่ต้องอาบัติ

กรรมไม่เป็นธรรม ภูษสำคัญว่ากรรมเป็นธรรม นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

กรรมไม่เป็นธรรม ภูษมีความสงสัย นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

กรรมไม่เป็นธรรม ภูษสำคัญว่ากรรมไม่เป็นธรรม นั้น ไม่ต้องอาบัติ ⁴⁵

จากบทบัญญัตินี้แสดงว่าอภิกษณ์ที่ผู้กระทำเห็นว่า ไม่เป็นธรรม สามารถเห็นคิดหรืออุทธรณ์คิดเห็นได้ เมื่อมีการอุทธรณ์ขึ้นมาแล้วก็อาจจะแต่งตั้งให้สงฆ์หรือวินัยจักษ์อีก หรือบางครั้งก็อุทธรณ์ไปยังพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับเรื่องนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงวินัยจักษ์ขาดแล้วอภิกษณ์นั้นเป็นอันถึงที่สุด ⁴⁶ เมื่อเปรียบเทียบแล้วจึงเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าอยู่ในฐานะที่เหมือนกับศาลฎีกานั้นเอง

3.2 กระบวนการพิจารณาคดีตามกฎหมายเถรสมาคม

กระบวนการพิจารณาคดีที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ หมายถึงกระบวนการพิจารณาคดีที่ปฏิบัติกันในประเทศไทยในสมัยปัจจุบัน ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และวิธีปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ และ กฎมหาเถรสมาคม ได้กำหนดระเบียบและวิธีการต่าง ๆ ในการพิจารณาคดีเพื่อลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดวินัย ไว้หลายอย่าง ซึ่งจะได้แยกกล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 องค์กร และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดี องค์กร และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีเพื่อ "ลงนิตทกรรม" อันหมายถึงการลงโทษเพื่อเป็นการ "ข่ม" ภูษผู้ละเมิดพระวินัยมีดังต่อไปนี้

(1) มหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสิริรูป และไม่เกินแปดรูปเป็นกรรมการ(พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฯ มาตรา 12) และให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม (มาตรา 13)

อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา 18 บัญญัติไว้ว่า "มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ให้อำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วาระ ระเบียบหรือออกคำสั่ง โดยไม่ขัด หรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใ้บังคับได้"

(2) "ผู้มีส่วนได้เสีย" หมายถึงพระภิกษุปกติตะ (ภิกษุปกติผู้บริสุทธิ์) ซึ่งมีสังกัดในวัดเดียวกัน และมีสิ่งวาสน่วมอกันกับพระภิกษุผู้เป็นจำเลย (กฎ. * ข้อ 4 (4))

(3) "ผู้เสียหาย" หมายถึงผู้ได้รับความเสียหายเฉพาะตัว เนื่องจากการกระทำ ความผิดของพระภิกษุผู้เป็นจำเลยและหมายความรวมถึงผู้จัดการแทนผู้เสียหาย (กฎ. ข้อ 4 (5))

(4) "โจทก์" หมายถึง

ก ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เสียหายซึ่งฟ้องพระภิกษุต่อพระภิกษุในข้อหาว่าได้กระทำความผิด หรือ

ข พระภิกษุผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้ง ให้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์ ในชั้นพิจารณา วินิจฉัยลงนิตการกรม (ลงโทษตามพระวินัย) เกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา (กฎ. ข้อ 4 (6))

(5) "จำเลย" หมายถึง

ก พระภิกษุซึ่งถูก โจทก์ฟ้องต่อพระภิกษุผู้พิจารณาในข้อหาว่าได้กระทำความผิดหรือ

ข พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาซึ่งตกเป็นจำเลยในชั้นพิจารณา วินิจฉัยลงนิตการกรม

(กฎ. ข้อ 4 (7))

(6) "ผู้กล่าวหา" หมายถึง ผู้บอกกล่าวการกระทำผิดของพระภิกษุต่อพระภิกษุผู้-

พิจารณา โดยที่ตนมิได้เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือมิได้เป็นผู้เสียหาย และประกอบด้วยคุณสมบัติ อย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้

ก เป็นพระภิกษุปกติตะ หรือสามเณร ซึ่งถึงพร้อมด้วยศีลและอาจารย์ และมีสังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

* กฎ. หมายถึง กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521)

ข เป็นคนหิสาส์นนับถือพระพุทธศาสนาซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ มีความประพฤติเรียบร้อย มีวาจาเป็นที่เชื่อถือได้ และมีอาชีพเป็นหลักฐาน (กฎ. ข้อ 4 (8))

(7) "ผู้แจ้งความผิด" หมายถึง พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งไม่มีอำนาจลงนิตกรรมแจ้งการกระทำความผิด หรือพฤติการณ์อื่นเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุซึ่งได้พบเห็น ต่อพระภิกษุผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 4 (9))

(8) "ผู้ถูกกล่าวหา" หมายถึง

ก พระภิกษุซึ่งถูกกล่าวหา บอกกล่าวว่ากระทำความผิดต่อพระภิกษุผู้พิจารณา
ข พระภิกษุซึ่งถูกผู้แจ้งความผิดแจ้งการกระทำความผิด หรือพฤติการณ์อื่นเป็นที่น่ารังเกียจสงสัย ในความผิดต่อพระภิกษุผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 4 (10))

(9) "ผู้มีอำนาจลงนิตกรรม" หมายถึง พระภิกษุผู้พิจารณา และคณะผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 4 (11))

(10) "เจ้าสังกัด" หมายถึง พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ขึ้นเจ้าอาวาส เจ้าคณะ เจ้าสังกัด ซึ่งมีอำนาจลงนิตกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิด ในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ (กฎ. ข้อ 4 (12))

(11) "เจ้าของเขต" หมายถึง พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ขึ้นเจ้าคณะเจ้าของเขต ซึ่งมีอำนาจลงนิตกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิด ในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่ (กฎ. ข้อ 4 (13))

(12) "ผู้พิจารณา" หมายถึง เจ้าสังกัดหรือเจ้าของเขตแล้วแต่กรณี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีปฏิบัติเบื้องต้น (กฎ. ข้อ 4 (14))

(13) "คณะผู้พิจารณา" หมายถึง มหาเถรสมาคม และคณะผู้พิจารณาซึ่งมีผู้ดำรงตำแหน่งสูงเป็นหัวหน้า มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีได้ส่วนมูลฟ้อง และวิธีพิจารณาวิมังถัยการลงนิตกรรม (กฎ. ข้อ 4 (15))

(14) "คณะผู้พิจารณารั้งต้น" หมายถึง คณะผู้พิจารณาคความผิด ซึ่งกำหนดอันดับพิจารณาไว้ 7 อันดับ คือ

1) ถ้าผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาสทำผิดวินัย ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา แต่ถ้า

ความผิดนั้น มิเกิดขึ้น ในเขตจังหวัดที่พระภิกษุสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเป็นผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 4 (16)) และข้อ 5 (1), (2))

2) ถ้าเจ้าอาวาสหรือรองเจ้าคณะตำบลทำผิดวินัย ถ้าความผิดเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเป็นผู้พิจารณา แต่ถ้าความผิดมิได้เกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 7 (2))

3) ถ้าเจ้าคณะตำบลหรือรองเจ้าคณะอำเภอทำผิดวินัย ถ้าความผิดเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา แต่ถ้าความผิดมิได้เกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 7 (3))

4) ถ้าเจ้าคณะอำเภอหรือรองเจ้าคณะจังหวัดทำผิดวินัย ถ้าความผิดเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา แต่ถ้าความผิดมิได้เกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 7 (4))

5) ถ้าเจ้าคณะจังหวัดหรือรองเจ้าคณะภาคทำผิดวินัย ถ้าความผิดเกิดขึ้นในเขตภาคที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา แต่ถ้าความผิดมิได้เกิดขึ้นในเขตภาคที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 7 (5))

6) ถ้าเจ้าคณะภาคทำผิดวินัย ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะใหญ่เป็นผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 7 (6))

7) ถ้าเจ้าคณะใหญ่ หรือกรรมการมหาเถรสมาคมทำผิดวินัย ให้เป็นอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา (กฎ. ข้อ 7 (7))

(15) "คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์" หมายถึงผู้พิจารณาที่ประกอบด้วยผู้พิจารณา 4 อันดับคือ

1) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมีเจ้าคณะอำเภอเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค

เจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะภาค
พิจารณาเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคเดียวกันเข้าร่วมอีก 1 รูป (กฎ. ข้อ 25 (1))

2) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมี
เจ้าคณะจังหวัดเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่
เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณา
เลือกเจ้าคณะภาคในหนเดียวกันเข้าร่วมอีก 1 รูป (กฎ. ข้อ 25 (2))

3) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมีเจ้าคณะ-
ภาคเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ และเจ้า-
คณะภาคในหนเดียวกันได้ เข้าร่วมในการพิจารณาชั้นต้น ซึ่งเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกอีก 2 รูป
(กฎ. ข้อ 25 (3))

4) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมีเจ้าคณะ
ใหญ่เป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม (กฎ. ข้อ 25 (4))

(16) "คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา" ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม (กฎ. ข้อ 26)
และคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมถือเป็นที่สุด (กฎ. ข้อ 27)

3.2.2 วัตถุประสงค์เกี่ยวกับการพิจารณาคดี ในการพิจารณาพระภิกษุผู้ทำผิดวินัย มี
วัตถุประสงค์ที่อาจจะแยกย่อยกล่าวได้ 3 เรื่อง คือ วัตถุประสงค์เบื้องต้น, วัตถุประสงค์ส่วนมูลฟ้อง และวัตถุประสงค์
พยานหลักฐาน ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดแต่ละเรื่องต่อไปนี้

(1) วัตถุประสงค์เบื้องต้น เมื่อโจทก์ฟ้องพระภิกษุในข้อหาว่าได้กระทำความผิดวินัย ให้
ยื่นฟ้องเป็นหนังสือด้วยตนเองต่อเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะเจ้าสังกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตใน
เขตที่ความผิดเกิดขึ้นแก่ผู้มีอำนาจพิจารณาโทษ ถ้าไม่สามารถยื่นฟ้องด้วยตนเอง ได้จะมีหนังสือ
มอบให้พยานผู้ใดยื่นฟ้องแทนก็ได้ เมื่อมีการยื่นฟ้องแล้ว ให้ผู้มีอำนาจพิจารณาตรวจคำฟ้องนั้นเพื่อ
ที่จะสั่งรับฟ้องหรือไม่รับฟ้อง

ก กรณีที่จะสั่งรับคำฟ้อง

การที่จะสั่งรับคำฟ้องก็ต่อเมื่อโจทก์เป็นผู้มีส่วนได้เสีย หรือเป็นผู้เสียหาย
และคำฟ้องนั้นจะต้องมีลักษณะ คือ

1 ฟ้อง โดยระบุการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิด
ข้อเท็จจริงและรายละเอียดอันเกี่ยวกับเวลา และสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้น ๆ อีกทั้งบุคคล
และสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วย โดยสมควรเท่าที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

2 เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เป็นเรื่องเก่าอันมิได้คิดจะฟ้องมาแต่เดิม

3 เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่มีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจลง-
นัดทศกรรมถึงที่สุดแล้ว

4 เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลฝ่าย-
ราชอาณาจักร หรือมิใช่เรื่องที่มีคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลฝ่ายราชอาณาจักรถึงที่สุดแล้ว เว้น
แต่กรณีมีปัญหาทางพระวินัย (กฏ. ข้อ 12 (1))

ข กรณีที่ส่ง ไม่รับฟ้อง

การที่จะส่ง ไม่รับฟ้องก็ต่อเมื่อ โจทก์มิใช่เป็นผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เสียหาย
และลักษณะของคำฟ้องบกพร่องไม่เข้าตามลักษณะหนึ่งลักษณะใดตามข้อ 1 และเมื่อส่ง ไม่รับคำฟ้อง
ให้ระบุนความบกพร่องของคำฟ้องไว้ในคำสั่ง แล้วแจ้งให้โจทก์ทราบ (กฏ. ข้อ 12)

ในกรณีที่ส่งรับคำฟ้องของโจทก์ไว้แล้ว ให้เรียกพระภิกษุผู้ตกเป็นจำเลย
และแจ้งคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบ แล้วสอบถามและจดคำให้การของจำเลยไว้ โดยให้
จำเลยลงลายมือชื่อไว้ในคำให้การนั้นด้วย แล้วดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

1 ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพสมตามคำฟ้องของโจทก์ ให้มีอำนาจสั่ง
ลงนิตทศกรรมแก่จำเลยตามคำรับสารภาพนั้น

ถ้าเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายในทางแพ่ง เมื่อโจทก์กับจำเลย
ตกลงประนีประนอมยอมความกันประการใด ให้ทำบันทึกข้อตกลงนั้นไว้ และให้โจทก์จำเลยพร้อม
ด้วยพยานลงชื่อในบันทึกข้อตกลงนั้นด้วย

2 ถ้าจำเลยให้การแบ่งรับความผิดเบากว่า หรือน้อยกว่าที่ถูกฟ้องก็ตั้ง
ให้การปฏิเสธก็ตั้ง ให้รายงานพร้อมทั้งส่งคำฟ้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นตามที่กำหนดไว้ เพื่อดำเนิน
การได้ส่วนผลฟ้องต่อไป (กฏ. ข้อ 13 (1), (2))

ในกรณีที่สิ่งไม่รับคำฟ้อง ถ้าความผิดนั้นเป็นตราปฏิบัติ โจทก์มีสิทธิอุทธรณ์ คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น โดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งเป็นหนังสือ เสนอผู้ออกคำสั่งภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันทราบคำสั่ง และให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้น ไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันได้รับคำอุทธรณ์คำสั่ง

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่ง นั้นภายใน 30 วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จแล้ว ให้ส่งคำ-วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้น ไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน 15 วัน นับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้น

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นวินิจฉัยสั่ง ให้รับคำฟ้องนั้น ให้ผู้ออกคำสั่งดำเนินคดี ขึ้นต่อไป ถ้าวินิจฉัยสั่ง ไม่รับคำฟ้องนั้น ให้เป็นอันถึงที่สุด (กฎ. ข้อ 14)

ในกรณีที่พระภิกษุใด ได้พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความ ผิดของพระภิกษุใด ถ้าภิกษุผู้พบเห็น ไม่มีอำนาจลงนิคหกรรม ให้แจ้งเรื่องซึ่งพบเห็นแก่ผู้มีอำนาจลง นิคหกรรม เพื่อผู้ที่รับแจ้งจะได้ดำเนินคดีต่อไป แต่ถ้าภิกษุผู้พบเห็น เป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมก็ ให้ดำเนินคดีตามวิธีการข้างต้น (กฎ. ข้อ 16)

(2) วิธีไต่สวนมูลฟ้อง คำว่า "มูลฟ้อง" หมายถึง มูลเหตุแห่งการฟ้องของ โจทก์ ซึ่งฟ้องจำเลยด้วยมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- 1 ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้พบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง
- 2 ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้ยื่นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง

หรือ ได้ฟังคำบอกเล่าที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้

3 ด้วยมูลเหตุที่โจทก์รังเกียจสงสัย โดยมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าจำเลย ได้กระทำความผิด (กฎ. ข้อ 17)

ในการไต่สวนมูลฟ้องให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้น ได้ส่วนจากพยานหลักฐานฝ่าย โจทก์ ซึ่งเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ อันอาจพิสูจน์ให้เห็นข้อมูลดังต่อไปนี้

1 การกระทำของจำเลยที่โจทก์นำมาฟ้อง ต้องด้วยบัญญัติแห่งพระวินัย หรือไม่

2 การฟ้องของโจทก์มีมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสามมูลเหตุข้างต้น หรือไม่ (กฎ. ข้อ 18)

การไต่สวนมูลฟ้องให้กระทำเป็นการลับ เมื่อจะดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องให้ คณะผู้พิจารณาชั้นต้น แจ้งวัน เวลา และสถานที่ที่ไต่สวนมูลฟ้องให้โจทก์และจำเลยทราบ พร้อมทั้ง ส่งสำเนาคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบด้วย

โจทก์ต้องมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องทุกครั้ง ถ้าไม่มาตามที่ได้รับแจ้งติดต่อกัน 3 ครั้ง โดยมีได้ชี้แจงถึงเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด ส่วนจำเลย จะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ (กฎ. ข้อ 19)

ก่อนไต่สวนมูลฟ้องหรือระหว่างไต่สวนมูลฟ้อง ถ้าจำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่อง เป็นอันถึงที่สุด ถ้าโจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสีย หรือโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตาย โดย ไม่มีผู้จัดการแทนให้คณะผู้พิจารณาแต่งตั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่ง ตามที่เห็นสมควร ให้ ปฏิบัติหน้าที่เป็นโจทก์แทน (กฎ. ข้อ 20)

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องเสร็จแล้ว ให้ดำเนินการอย่างใดอย่าง-
หนึ่งดังต่อไปนี้

- 1 ถ้าปรากฏว่าคำฟ้องเรื่องใดมีมูล ให้สั่งประทับฟ้อง แล้วดำเนินการ พิจารณาวินิจฉัยต่อไป
- 2 ถ้าปรากฏว่าคำฟ้องเรื่องใดไม่มีมูล ให้สั่งยกฟ้อง และแจ้งให้โจทก์ทราบ (กฎ. ข้อ 21)

(3) วิธีอ้างพยานหลักฐาน เกี่ยวกับวิธีอ้างพยานหลักฐาน กฎมหาเถรสมาคม ได้กำหนดไว้หลายข้อดังต่อไปนี้

ข้อ 55 พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิด หรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้

พยานหลักฐานที่อ้างนั้น ต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่มีได้เกิดจากการจงใจ มี คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยประการอื่นอันมิชอบ

ข้อ 56 ในการอ้างพยานบุคคล ห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน จำเลยอาจอ้างตนเองเป็นพยานได้

ถ้าจำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน จะให้จำเลยเข้าสืบก่อนพยานของฝ่ายจำเลยก็ได้ และถ้าคำของจำเลยซึ่งให้การเป็นพยานนั้นปรักปรำหรือเสียหายแก่จำเลยอื่น จำเลยอื่นชี้คัดค้านได้

ข้อ 57 ในการอ้างพยานเอกสาร ให้นำต้นฉบับเอกสารนั้นมาอ้าง ถ้าหาต้นฉบับไม่ได้ จะอ้างสำเนาที่รับรองว่าถูกต้อง หรือพยานบุคคลที่ขอความมาเป็นพยานก็ได้

ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้นเป็นหนังสือของทางการคณะสงฆ์ หรือหนังสือราชการ แม้ต้นฉบับยังมีอยู่ จะส่งสำเนาซึ่งเจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหนังสือเรียกจะบ่งไว้เป็นอย่างอื่น

ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้นอยู่ในความยึดถือของผู้อ้าง ถ้าผู้อ้างแจ้งถึงลักษณะ พร้อมทั้งความมีอยู่ของเอกสารต่อคณะผู้พิจารณา ให้คณะผู้พิจารณาเรียกเอกสารนั้นจากผู้ยึดถือ

ข้อ 58 ในการอ้างสิ่งที่เป็นพยานวัตถุ ให้นำสิ่งนั้นมาขึ้นคณะผู้พิจารณา ถ้านำมาไม่ได้ ให้คณะผู้พิจารณาทบทวนหรือมอบหมายให้ผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไปตรวจจดรายงานยังที่พยานวัตถุที่ตั้งอยู่ตาม เวลาและวิธีซึ่งคณะผู้พิจารณาหรือผู้พิจารณาเห็นสมควรตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ

ข้อ 59 ผู้โดยอาชัหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชยกรรม หรือการแพทย์และซึ่งความเห็นของผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์ในการได้ส่วนมูลฟ้อง หรือ การพิจารณาวินิจฉัยการลงโทษหรือการอื่น อาจเป็นพยานในกรณีต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกายหรือจิตของผู้เสียหาย ตรวจลายมือ ทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่น ๆ

คณะผู้พิจารณาจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษทำความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความประกอบหนังสือนั้น และต้องส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 3 วันก่อนวันเบิกความ

เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ ถ้าหากไม่ได้ในฝ่ายคณะสงฆ์ จะขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักก็ได้

3.2.3 กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิตกรรมขั้นต้น กระบวนการ ฯ มีดังนี้ ก่อนพิจารณาให้คณะผู้พิจารณาแต่งตั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่งให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นโจทก์แทนสงฆ์ (กฏ. ข้อ 28) การพิจารณาคดีให้กระทำพร้อมหน้าโจทก์และจำเลย เว้นแต่

1 คู่กรณีไม่มาฟังการพิจารณาทั้ง ๆ ที่คณะผู้พิจารณาได้แจ้งการนัดหมายแล้ว

2 คู่กรณีแจ้งเหตุขัดข้องที่ไม่สามารถมาฟังได้

3 คู่กรณีก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในระหว่างพิจารณา และคณะผู้พิจารณาสั่งให้ออกไปเสียจากที่พิจารณา (กฏ. ข้อ 29)

การพิจารณาให้กระทำเป็นการลับ บุคคลต่อไปนี้เป็นที่สามรถอยู่ในที่พิจารณาได้

1 โจทก์และจำเลย

2 พยานเฉพาะที่กำลังให้การ

3 ผู้ที่ได้รับเชิญมาเพื่อปฏิบัติการใด ๆ เกี่ยวกับการพิจารณา

4 พระภิกษุผู้ทำหน้าที่จดบันทึกถ้อยคำสำนวน (กฏ. ข้อ 30)

ในการพิจารณาให้รวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย หรือพยานหลักฐานที่คณะผู้พิจารณาขั้นต้นเห็นสมควรนำมาสืบ ซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นความผิด หรือความบริสุทธิ์ของจำเลย และมีอำนาจอื่น ๆ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายอาญา มาตรา 31 (1) - (7) ทั้งนี้ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในการนำสืบพยานให้สืบพยานฝ่ายโจทก์ก่อน พยานจำเลย ให้โจทก์และจำเลย เสนอบัญชีระบุพยานหลักฐานของตนต่อหน้าคณะผู้พิจารณาขั้นต้น (ดู กฏ. ข้อ 32)

ก่อนพิจารณาหรือในระหว่างพิจารณาถ้าปรากฏว่า

1 เรื่องที่นำมาฟ้องนั้น ได้มีการฟ้องร้องกันแล้วในศาลฝ่ายราชอาณาจักหรือการพิจารณาเรื่องนั้นไว้ก่อน

2 จำเลยเป็นบ้าคลั่ง เป็นผู้เพ้อถึงไม่รู้สีกตัว กระสับกระส่ายเพราะ เวทนามล้าถึง ไม่มีสติสัมปชัญญะ หรือมีจิตพันเพือนไม่สมประกอบ ให้รอการพิจารณาไว้ก่อนจนกว่า จำเลยจะหายเป็นปกติ

3 จำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด

4 จำเลยพ้นจากความเป็นภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีความ ผิดครุกาบัติ

นอกจากนี้แล้วยังมีเงื่อนไขอื่น ๆ อีกที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณา ผู้ที่สนใจ สามารถศึกษาได้จากกฎหมายอาญา มาตรา 35

เมื่อมีการสืบพยานหลักฐานทุกฝ่ายเสร็จ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นดำเนินการ วินิจฉัยต่อไป

1 ถ้าปรากฏว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็น ความผิด หรือมีเหตุผลที่จำเลย ไม่ต้องรับนิโทษกรรม ให้วินิจฉัยยกฟ้องของโจทก์

2 ถ้าปรากฏว่าจำเลยได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลย เป็นความผิดและ ไม่มีข้อยกเว้นโทษอย่างใด ให้วินิจฉัยลงโทษกรรมแก่จำเลยตามความผิดนั้น

(กฎ. ข้อ 36)

ในคำวินิจฉัยชั้นต้น ให้มีข้อความสำคัญดังต่อไปนี้

- 1 ชั้นของคำวินิจฉัย
- 2 สถานที่ ที่วินิจฉัย
- 3 วัน เดือน ปี ที่วินิจฉัย
- 4 กรณีระหว่างผู้ใด โจทก์ ผู้ใดจำเลย
- 5 เรื่องที่ยกขึ้นฟ้อง
- 6 ข้อหาของโจทก์
- 7 คำให้การของจำเลย
- 8 ข้อเท็จจริงที่พิจารณาได้ความ
- 9 เหตุผลในการวินิจฉัย ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย

- 10 บทบัญญัติแห่งพระวินัยกษัตริย์วินิจฉัย
- 11 คำชี้ขาดให้ยกฟ้อง หรือให้ลงนิคหกรรม (กฎ. ข้อ 38)

แบบคำวินิจฉัยชั้นต้น

ตามกฎหมายแพ่งและอาญา มาตรา 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนัดทรมข้อ 36 ข้อ 37 และข้อ38

.....

คำวินิจฉัยชั้นต้น

สถานที่ที่วินิจฉัย (1)

วันที่ (2) เดือน พ.ศ.

กรณีระหว่าง (3) { โจทก์
..... จำเลย

เรื่อง (4)

ข้อหาของโจทก์ (5)

.....

คำให้การของจำเลย (6)

ข้อเท็จจริงในพิพาทที่ได้ความ (7)

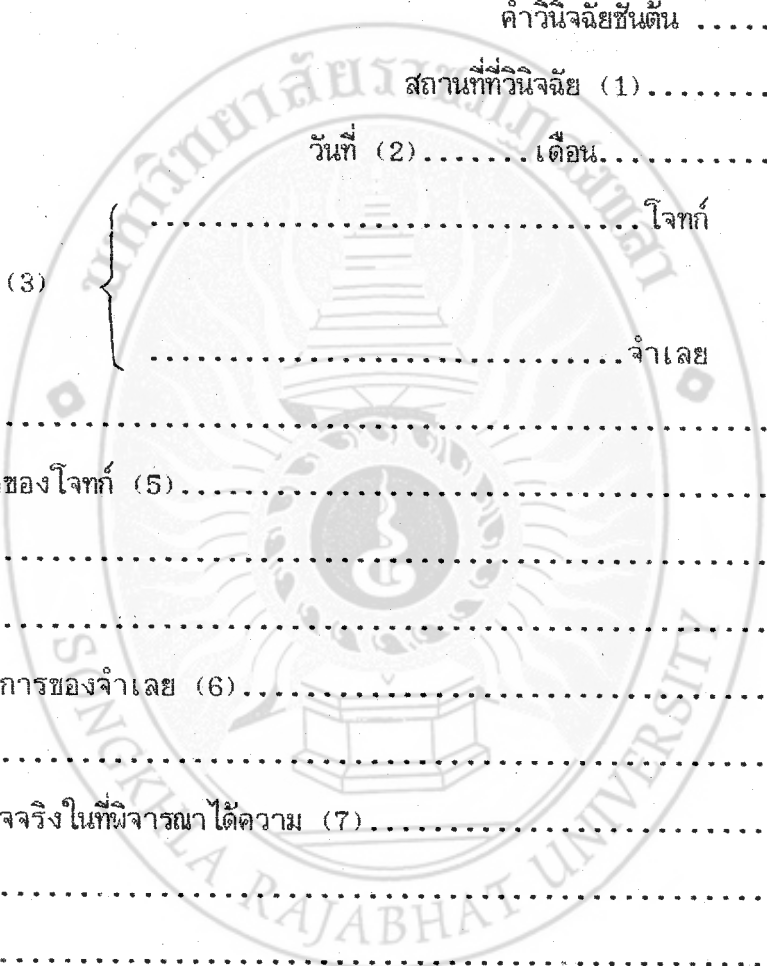
.....

.....

เหตุผลในการวินิจฉัย ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย (8)

.....

.....

บทบัญญัติแห่งพระวินัยที่ยกขึ้นวินิจฉัย (9).....

.....
.....

คำชี้ขาดให้ยกฟ้อง หรือให้ลงนิคหกรรม (10).....

.....
.....

ลงชื่อ (11)..... หัวหน้าคณะผู้พิจารณา

(12) (.....)

ตำแหน่ง (13).....

ลงชื่อ (11)..... ผู้พิจารณา

(12) (.....)

ตำแหน่ง (13).....

ลงชื่อ (11)..... ผู้พิจารณา

(12) (.....)

ตำแหน่ง (13).....

ความเห็นแย้ง.....

.....
.....

ลงชื่อ (15)..... ผู้พิจารณา

(16) (.....)

ตำแหน่ง (17).....

หลังจากพิจารณาคดีเสร็จ และมีคำวินิจฉัยออกมาแล้ว คำวินิจฉัยนั้นจะต้องอ่านให้โจทก์และจำเลยฟังตามกำหนด วัน เวลา และสถานที่ซึ่งได้นัดหมายไว้ แล้วให้ทั้งโจทก์และจำเลยลงชื่อรับทราบ ถ้าไม่ยอมลงชื่อให้บันทึกไว้ท้ายคำวินิจฉัย ในการฟังคำวินิจฉัย ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่าย ไม่มาฟังคำวินิจฉัย โดยไม่มีหนังสือแจ้งเหตุก่อนถึงเวลานัดหมาย ให้อ่านคำวินิจฉัยนั้น และให้ถือว่าคู่กรณีได้รับทราบคำวินิจฉัยแล้ว (กฎ. ข้อ 39)

3.2.4 กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยการลงนัดกรรมชั้นอุทธรณ์หรือฎีกาชั้นอุทธรณ์

1 ในกรณีที่คู่กรณีไม่พอใจคำวินิจฉัยชั้นต้นทั้งในปัญหาข้อเท็จจริง และปัญหาพระวินัย ให้ยื่นอุทธรณ์ได้ โดยยื่นคำอุทธรณ์เป็นหนังสือต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ภายใน 30 วัน นับแต่ทราบคำวินิจฉัยชั้นต้น (กฎ. ข้อ 41)

2 ในการพิจารณาวินิจฉัยเพื่อลงนัดกรรมชั้นอุทธรณ์ คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ มีอำนาจในการพิจารณาว่าคำอุทธรณ์นั้นยื่นภายในเวลากำหนดหรือไม่, ควรสืบพยานเพิ่มเติมหรือไม่, คณะผู้พิจารณาชั้นต้นปฏิบัติถูกต้องตามระเบียบหรือไม่, การลงนัดกรรมเหมาะสมหรือไม่, ถ้าเห็นสมควรประการใดก็ให้ดำเนินการตามระเบียบเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม (กฎ. ข้อ 43)

3 ในระหว่างพิจารณาวินิจฉัยการลงนัดกรรมชั้นอุทธรณ์ ถ้าปรากฏว่าจำเลยมรณภาพ ให้ยุติการพิจารณา, จำเลยพ้นจากความเป็นภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในความผิดครุกาบัติ

4 ในคำวินิจฉัยของชั้นอุทธรณ์ นอกจากมีข้อความตามกำหนดไว้แบบเดียวกับคำวินิจฉัยของชั้นต้นแล้ว ยังต้องมีข้อความดังต่อไปนี้

ก ชื่อ ฉายา นามสกุล อายุ พรรษา สำนัก และสังกัดของผู้อุทธรณ์
ข คำวินิจฉัยให้ ยิน ยก แก่ หรือกลับคำวินิจฉัยชั้นต้น (กฎ. ข้อ 45)

5 เมื่อวินิจฉัยเสร็จแล้วให้อ่านคำวินิจฉัยโดยไม่ชักช้า โดยคณะผู้พิจารณาในชั้นอุทธรณ์อ่านเอง หรือส่งไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอ่านก็ได้ ส่วนวิธีปฏิบัติอื่น ๆ เกี่ยวกับการรับทราบคำวินิจฉัยของคู่กรณี ให้ใช้ระเบียบของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นโดยอนุโลม (กฎ. ข้อ 46)

ชั้นฎีกา

ในกรณีที่คู่กรณีไม่พอใจคำวินิจฉัยการลงนัดกรรมของชั้นอุทธรณ์ก็สามารถยื่นฎีกาทิ้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย โดยให้ระบุข้อเท็จจริงที่ยกขึ้นอ้างไว้โดยย่อ ส่วนข้อพระวินัยที่ยกขึ้นมาอ้างอิงให้แสดงไว้โดยชัดเจน และต้องเป็นข้อพระวินัยที่ยกขึ้นมาว่ากันแล้วในการพิจารณาวินิจฉัยในชั้นอุทธรณ์ ในการยื่นฎีกาจะต้องยื่นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นภายใน 30 วัน นับแต่ทราบคำวินิจฉัยของชั้นอุทธรณ์

วิธีปฏิบัติในการพิจารณาคดีความ, การวินิจฉัย และการทำคำวินิจฉัย ให้หาวิธีการที่ปฏิบัติในชั้นอุทธรณ์มาใช้ โดยอนุโลม (กฏ. ข้อ 49 - 54)

3.2.5 กระบวนการในชั้นบังคับตามคำวินิจฉัยการลงนัดกรรม เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยอย่างหนึ่งอย่างใดถึงที่สุดแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัย แก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น (กฏ. ข้อ 61) แต่ถ้าจำเลยไม่ยอมรับนัดกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- 1 ไม่ยอมรับนัดกรรมตามคำวินิจฉัย ให้เลิก ไม่ยอมสักภายในยี่สิบสี่ ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น จะมีความผิดตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และต้องโทษตามมาตรา 42 คือระวางโทษจำคุก ไม่เกินหกเดือน
- 2 ไม่ยอมรับนัดกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้เลิก ให้ผู้บังคับบัญชา รายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้ว ไม่สักภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม จะมีความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ มาตรา 17 ที่บัญญัติว่า

พระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนัดกรรมไม่ถึงให้เลิก ไม่ยอมรับนัดกรรมนั้น หรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาฉิม หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งกับทั้งไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัย และมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

พระภิกษุต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามความในวรรคก่อน ต้องสักภายใน 7 วัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

ถ้าไม่สึกจะมีความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 42 คือ ต้อง
ระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

ในการปฏิบัติเพื่อดำเนินการให้สึกดังกล่าว ถ้ามีความจำเป็นใด ๆ เพื่อให้
การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย "ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ทั้งเป็นผู้
บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้น ขออารักขาคือเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจัก" (กฎ. ข้อ 62)

4. บทสรุป

ตามที่กล่าวมาในหัวข้อเรื่อง "กระบวนการพิจารณาคดีในทางอาญากับในพระวินัย" มี
ลักษณะหลายอย่างคล้ายคลึงกัน แต่ก็มีบางประเด็นแตกต่างกันบ้าง เพราะสภาพของประชาชน
อันเป็นพลเมืองของรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร ย่อมแตกต่างจากสภาพของพระภิกษุอันเป็น "สมาธิก"
ของฝ่ายพุทธจักร ซึ่งมีประเด็นต่าง ๆ ที่พอจะกล่าวได้คือ

ในกระบวนการยุติธรรมตามวิธีการของกฎหมายอาญา เมื่อมีผู้หนึ่งผู้ใดกระทำผิด และมีผู้
ได้รับความเสียหาย ก็จะมีการกล่าวโทษหรือร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง โดยไปร้องทุกข์ต่อ
เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ เพราะฉะนั้นกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบ้านเมืองจึงเริ่มที่
เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งต้องทำหน้าที่สืบสวนและสอบสวน เพื่อหาและจับกุมผู้กระทำ
ความผิด และแสวงหาพยานหลักฐานประกอบเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดนั้นขึ้นฟ้องร้องเพื่อรับโทษ
ตามกฎหมายบ้านเมือง โดยเสนอสำนวนการสอบสวนต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสั่งสำนวน
อย่างใดอย่างหนึ่ง คืออาจจะสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง ถ้าพนักงานอัยการสั่งฟ้องและศาลรับฟ้องผู้
ต้องหาก็อยู่ในฐานะ "จำเลย" หลังจากนั้นก็เป็นภาระหน้าที่ของศาลที่จะดำเนินการพิจารณา
ความผิดและโทษตามกระบวนการของศาลภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความอาญา และอาจจะภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง และจำเป็นกับการ
ดำเนินคดีนั้น ๆ จนกระทั่งกระบวนการพิจารณาสิ้นสุด และเมื่อคดีถึงที่สุดก็จะไปถึงกระบวนการขึ้น
บังคับคดี นำตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลต่อไป

ในกระบวนการยุติธรรมตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วงตอน ในช่วงตอนแรกคือในสมัยพระพุทธเจ้าและระยะเวลาที่ใกล้เคียง ซึ่งมีวิธีดำเนินการยุติธรรมคือ เมื่อมีภิกษุรูปใดกระทำผิดวินัยเกิดขึ้น ก็จะมีการนำคดีขึ้นฟ้องร้องเพื่อพิจารณาคดี อาจจะมีฟ้องในสำนักบุคคล, หรือฟ้องในคณะบุคคล หรือฟ้องในสำนักสงฆ์ และมีการประชุมสงฆ์เพื่อพิจารณาคดีแล้วมีการวินิจฉัยความผิดเพื่อลงโทษ โดยการปรับอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นอาบัติหนักได้แก่ ปาราชิก ซึ่งต้องขาดจากความเป็นภิกษุ หรืออาบัติน้อยๆ กลาง คือ สังฆาทิเสส ต้องประณตวิตรอยุกรรมเพื่อทรมานตนเองจึงจะพ้นโทษ หรืออาจจะเป็นอาบัติน้อยเบา คือ กุลลัจฉัย, ปาจิตตีย์, ปาฏิเทสนีเย, ทุกกฏ หรือทุกกษิต ต้องทำคืนอาบัติเพื่อประจานตนเองจึงจะพ้นโทษ วิธีการพิจารณาคดีเพื่อระงับอธิกรณ์ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมสมัยนั้น

ส่วนในช่วงตอนที่สอง คือ การพิจารณาคดีตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และกฎหมายมหาเถรสมาคม ลักษณะของการพิจารณาคดีในช่วงตอนนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับกระบวนการพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ เมื่อมีพระภิกษุรูปใดกระทำความผิดละเมิดพระวินัยเกิดขึ้น ก็จะมี "ผู้เสียหาย" หรือ "ผู้มีส่วนได้เสีย" นำความขึ้นฟ้องร้องต่อ "ผู้พิจารณา" ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตาม "วิधिปฏิบัติเบื้องต้น" เพื่อพิจารณาดูตรวจสอบคุณสมบัติของโจทก์ และลักษณะของคำฟ้องว่ามีคุณสมบัติและลักษณะถูกต้องหรือไม่ พระผู้พิจารณานอกจากมีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ฟ้อง และความถูกต้องของคำฟ้องแล้ว ยังมีอำนาจหน้าที่สั่งรับฟ้องหรือไม่รับฟ้อง ถ้าสั่งรับฟ้องก็มีหน้าที่ต้องแจ้งคำฟ้อง หรือข้อกล่าวหาของโจทก์ให้จำเลยทราบ และสอบถามคำให้การของจำเลย เมื่อจำเลยให้การรับสารภาพเท่านั้นพระผู้พิจารณาจึงจะมีอำนาจสั่งลงโทษจำเลยได้ แต่ถ้าจำเลยไม่รับสารภาพพระผู้พิจารณามีหน้าที่รายงานคำฟ้องนั้นต่อ "คณะผู้พิจารณา" ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการ "ไต่สวนมูลฟ้อง" และวิธีพิจารณาวินิจฉัย "การลงนิคหกรรม" จากนั้นไปถ้าคดีไม่สามารถยุติลงด้วยความพอใจของคู่กรณีก็สามารถจะยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาได้

ตามที่กล่าวมานี้ จึงเห็นได้ว่าการพิจารณาคดีตามกระบวนการของมหาเถรสมาคมเมื่อเทียบกับกระบวนการในทางอาญาแล้วจะเห็นได้คือ กระบวนการในทางวินัยไม่มีกระบวนการในชั้นพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ และไม่มีกระบวนการในชั้นพนักงานอัยการโดยตรง แต่ "ผู้พิจารณา" และ "คณะผู้พิจารณา" จะทำหน้าที่เสมือนพนักงานสอบสวน, พนักงานอัยการ และทำหน้าที่เหมือนศาลหรือผู้พิพากษา ไปด้วยในตัว

ประเด็นที่แตกต่างกันที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งคือ ในกระบวนการพิจารณาคดีอาญานั้น โจทก์หรือจำเลยสามารถแต่งตั้งให้ผู้อื่นว่าต่างคดีแทนตนได้ หรือที่เรียกกันว่า "ทนาย" แต่การดำเนินคดีตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ทั้งโจทก์และจำเลยจะต้องแก้ต่างคดีด้วยตนเอง จะตั้งพระภิกษุรูปอื่นเป็นทนายแก้ต่างคดีแทนตนไม่ได้ ดังที่บัญญัติไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคมข้อ 63 ว่า "โจทก์หรือจำเลย จะแต่งตั้งผู้หนึ่งผู้ใดให้ว่าต่างคดีหรือแก้ต่างกรณีใดส่วนมูลฟ้อง และกรณีพิจารณาวินัยชั้นการลงนิคหกรรมมิได้"

ส่วนในชั้นบังคับคดี ถ้าจำเลยฝ่าฝืนไม่ยอมปฏิบัติตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรม ก็ให้อาตย์อำนาจหน้าที่ของฝ่ายราชอาณาจักรเข้ามาช่วยเหลือได้ คือเจ้าหน้าที่ตำรวจ, และกฎหมายอาญาที่จะต้องดำเนินการต่อพระภิกษุผู้ไม่ยอมปฏิบัติตามคำวินิจฉัยนั้น